

Czirmayné Kocsis Róza

**RENDÍTHETETLEN
HITTEL**

„Van egy keresztfajta, amit a francia protestánsok (Kálvin, azaz eredeti nevén Jean Cauvin is ez volt), a hugenották használtak. Ez a keresztforma nem tartalmaz Krisztus-ábrázolást, mégis gazdag szimbolikával rendelkezik. A liliomok és a kereszt szárai által bezárt háromszögek a négy evangélistát, a kereszt szárain szereplő kis körök a nyolc boldogmondást, a liliomok (a Bourbon királyi család címervirága) szárai a tizenkét apostolt jelképezik. A kereszt alján a galamb alakja pedig a Szentlélek munkájára mutat rá. Mivel Kálvin is használta ezt a szimbólumot, nevezik ezt Kálvin-keresztnek is.

*Megjelent, **Református mémek**. Szerző :Laskoti Zoltán*

Megjelenés éve: 2023

A kötet megjelenését támogatta:
**Hajdúböszörmény Város Önkormányzata és
Kiss Attila polgármester**

Terv, tipográfia: Papp Imre
www.pappimreart.hu
pappgrafik@gmail.com

ISBN: 978-615-01-8273-5

Tartalom:

Köszöntő	5
Bevezetés	7
Ahol a gyermekkor mítosza rejtőzött	11
A kisdíákévek	17
Műveiben dereng alázatossága	21
Istenbe vetett rendíthetetlen hittel	36
A poézis bűvöletében	43
A böszörményi zsidók hálája	49
Legendába költözött külső szolgálat	52
Szegélyezi tölgyes erdők lombozatja	57
A falakba ivódott fájdalom	73
Feltámadás	77
Egy eltűnt műalkotás nyomában	81
Alakja szellemmé lényegülten magaslik	85
Temetői séta	89

Hajdúböszörmény az elmúlt évszázadok alatt számos kiemelkedő személyiséget adott a magyarságnak: országos, vagy nemzetközi hírnű tudósokat, művészeket és sportolókat, széleskörű tájékozottsággal rendelkező papokat és tanárokat. Jelenleg is zajlik a híres böszörményi emberek adattárának a kialakítása, amely egy soha véget nem érő folyamat, hiszen ezt a kutatást nem lehet lezárni. Mindig bukkannak fel újabb fontos adatok, nevek, amelyekkel bővíteni lehet / kell a rendelkezésre álló gyűjteményt.

Czirmayné Kocsis Róza legújabb könyvében Baltazár Dezsőnek, a XX. század nagyhatású református püspökének az életét, annak is első-

sorban Böszörményhez köthető mozzanatait mutatja be. Ilyen pillanatok és időszakok gazdagon voltak az életműben, hiszen születésétől haláláig elválaszthatatlan volt városunktól. Baltazár Dezső városunk egyik legnagyobb szülőtte, aki meghatározó szerepet töltött be a huszadik század első harmadának magyar egyház – és művelődéstörténetében. Pályáján hamar kitűnt, hogy ő nem „csupán a gyülekezete életével foglalkozó lelkész”. Sokoldalú, hatalmas műveltségű és munkabírású, nemcsak egyházi, de osztársadalmi kérdésekben is gyakran megnyilatkozó, tette kész ember volt.

Családi indíttatása remek alapot adott a szorgalmas diáknak. Édesapja Hajdúböszörmény és a Hajdúkerület főmérnöke volt, több nyelven beszélt és egy „családi zenekart” is működtetett.

Baltazár a teológia mellett a jogot is elvégezte, később külföldi tanulmányokat folytatott, majd óriási lendülettel vetette magát a munkába. Negyven évesen már református püspök, s lassan bejáratos lesz a legfelsőbb politikai körökbe is. Neveltetéséből fakadó puritánsága élete végéig megmaradt, soha nem felejtette el, honnan indult. Pedig a legmagasabb szintekig eljutott:

zeleméri „tanyáján” a korszak egyházi és környékbeli világi vezetőin kívül megfordult Klebelsberg Kuno, de maga Horthy Miklós kormányzó is.

Mindezekén túl vallotta: „Nekem is Isten az Atyám, s föld az anyám...” A földhöz való ragaszkodása, nemcsak átvitt értelemben az anyaföldet jelentette, hanem szó szerinti kötődést is a zeleméri birtokhoz. Igazán kikapcsolódni itt tudott, kedves jószágai és elsősorban családtagjai között.

Emberi vonásai, szilárd eszmeisége kiemelte őt a korszak – egyébként nem kis számú – jelentős egyéniségei közül is.

E kötettel tisztelgünk Baltazár Dezső és nagyszerű családja értünk, a Hajdúságért, a reformátusságért és hazánkért tett erőfeszítéseiert.

Köszönet Czirmayné Kocsis Róza tanárnőnek, helytörténésznek a kitűnő munkáért.

Hajdúböszörmény, 2023. 07. 20.

Kiss Attila
polgármester

A legendás életű püspök portréját két életrajz (Rábold Gusztáv klasszikafilológus és Kálvin-fordító, illetve Kampler Kálmán festőművész, aki a vészkorszak áldozata lett) mintegy előtanulmányként előzte meg. Életművük feldolgozása felkészülés volt e könyv megírására. A mostani életműre az alkotó több éves kutatómunkával, előadásokkal készült. Nem lineáris biográfiát ír, hanem életkockákból, különféle életeseményekből állnak a fejezetek össze szerves egésszé. Ez a fragmentális szerkesztés mintegy a kirakó izgalmát is rejti olvasmányként.

Többféle olvasata lehet a könyvnek: először természetesen életrajz. Nehéz feladat egy jól dokumentált és sokoldalúan feldolgozott életutat új perspektí-

vába állítani. Czirmayné Kocsis Róza könyvében középpontba került Baltazár 1904-11 közötti böszörményi szolgálata, a hajdúvároshoz mint szülőföldhöz való erős kötődése. A szerző Baltazár Dezső portréját elsősorban a Böszörményhez kötődő filmkockákból rajzolja meg. Mondhatni, hogy az életpályát a böszörményi objektívon keresztül látjuk. Az is kibontakozik az írásból, hogy Baltazár Dezsőt ugyan püspöki hivatala Debrecenbe szólította, főrendi házi tagsága Budapestre, de sose feledkezett meg szülővárosáról, és minden lehetséges eszközzel patrióta módon segítette és támogatta annak fejlődését. A fiú-internátus, a Kálvineum megépítésével, a nagy háborúban beöntött harangok pótlásával és felszentelésével, az első világháborús emlékmű felállításával, a Kossuth-ház avatásával, alapítványi-egyesületi tagsággal és elnökséggel itt maradt a böszörményi közéletben. Ahogy a hazatérő püspök fogalmazta meg egy írásában: „Akár szomorúság, akár öröm alkalma legyen is az, ami a szeretett szülővárosomba hoz, ilyenkor mindig a meleg érzelmek hullámai ringanak által a lelkemen. Ezek a hullámok részint szép ifjúságom szelíd fénye, részint férfikorom magasra ívelő időszakának emlékeiből, részint a szülővárosom iránti hála és szolgálatra elkötelezés érzéseiből állanak.”

Olvashatjuk parainézisként, intellemként is. A biztos zenei hallással és tiszta énekhanggal megáldott kisfiúból szemünk előtt lesz versíró, versmondó kamasz, lapszerkesztő lelkipásztor, akinek figyelme az oktatáson, a nevelésen, a kórusmunkán is ott van. Életrajza mintaadás is a mai lelkészek számára a családlátogatásokkal, a vizitációkkal, a tiszántúli gyülekezetekkel való kapcsolattartással, az adományszerző amerikai körútjával. Munkaereje, munkabírása példaértékű. Zsinórmértéket jelent a mai egyházi vezetők számára, ahogy felkarolta a lelkészárvák- és -özvegyek sorsát, példát mutatott azzal, hogy bátran a numerus clausus és a zsidótörvények ellen szavazott. Mint lelkészfeleség Czirmayné Kocsis Róza a legfőbb pásztori erényekre helyezte a hangsúlyt, melyet férje életéből, szolgálatából szűrt esszencia is.

Olvashatjuk emlékkönyvként is, mert szerzőnk sorra veszi a püspök személyiségét őrző tárgyi és szellemi emlékeket: a Bibliáját, a zeleméri nyaralóját, a gimnáziumi szobor sorsát, a leszármazottak emlékezetét. A városban hagyatékként Baltazár szellemét az utókor őrzi utcanévben, emléktáblán, a református iskola névadójaként, a „Baltazár-kastélyban”. Szinte bejárjuk a szerzővel ezeket az emlékhelyeket, ösztönözve a befogadót, hogy keresse fel ezeket az őrzőhelyeket, emlékpontokat.

Olvashatjuk a művet isteni igazságra vezérlő kalauzként is. Egy mindössze 65 évet élt, magas hivatali karriert építő tehetséges ember, szerető férj és családapa lelki vallomásaként, Istenhez forduló imádságában, bűnvallásban. Esendő emberi hitvallásán túl politikai credo-jába is betekinthetünk. „Mert hiszen egy világtörvénnyel, világhatalommal, egyetemes erővel szembe szállni és megvívni, teljes kilátástalanságot és reménytelenséget jelent. Pedig a remény a feltámadás egyedüli emelő ereje; a munka és küzdelem felfokozó tüze. Mihelyt mi állítjuk fel a tételt, hogy a magunk hibájából jutottunk ide, a gazdasági süllyedés kétségbeejtően mély fokáig, mindjárt megnyitjuk a reménység útját, mert ahogy a magunk hibájából lett a romlás; a magunk becsületéből lehet az épülés.”.

A nagy háború alatti pusztulást, a békediktátum utáni széthullást, rövid stabilizációt, majd világválságot megélt püspök élete és istenhite tanúbizonyság arra, hogyan lehet nemzeti traumákat túlélni, újrakezdeni, a romokon építkezni. És ez minden olvasóhoz szóló erkölcsi tanítás is.

Hajdúböszörmény, 2023. július 9.

Gyulai Edit

Isten-és népszolgálatra készen. Dr. Baltazár Dezső 1895.ben

Ahol a gyermekkor mítosza rejtőzött

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ház. Ott állt Hajdúböszörményben a Pece köz dereka táján. Pece köznek nevezte a népnyelv azt az utcát, amely a település központjából déli irányba vezetett. Végestelen-végig egy mély árok húzódott rajta, amely a csapadék és egyéb vizeket volt hivatott kivezetni a város szélére. Mint ilyen általában posványos, vízállásos állapotokat teremtett, s gyakran csak pallókon át lehetett közlekedni rajta. Egyébként a hajdúváros félkatonai településrendszerében a ház közvetlenül a városmaghoz tartozott, s a harmadik tizedben az 1844. számot viselte.

Baltázár egykori szülőháza

Maga a lakóépület az utca vonalán helyezkedett el. Oldalhomlokzatos ház volt négy utcára néző ablakkal. Alapanyagát tekintve maradandóbb anyagból (vályogból és égetett téglából) épült, mint a közelebbi és távolabbi szomszédai. Földszintes építmény volt és helyiségei egysorúak. De már szakított a háromosztatú parasztház típusal, több helyiségre tagolódott. A fedélszék szarufás megoldású volt, s enyhe hajlásszögű cseréppel fedett tető borította. Az ereszalja kis kiülésű formát mutatott. A fehérre meszelt falú, két kéményes, egész hosszában alapincézett lakóháznak, a kert felőli oldalán, kuriális jellegű ámbitus futott végig. Az előépítmény kosáríves boltozattal készült. Ez adott a háznak valami egyszerűsített barokkos színezetet, hiszen idegen volt tőle minden díszítettség. Összességében az egyszerűség jellemezte. Térformálásában az emberreszabottság, a mértéktartás volt a legfőbb jellemzője. Tágas, nagy kert

kapcsolódott hozzá gazdasági épületekkel. Az utca felől deszkából készült kisajtó és két szárnyas kapu szolgálta a kertbe való ki- és bejárást.

Nos ez a böszörményi, inkább polgárháznak mint parasztháznak nevezhető lakóépület hosszabb időn át a Baltazár család életrendjének volt színtere. Ifjabb Baltazár János városi indzselér, majd a Hajdúkerült főmérnöke és felesége Czeglédy Mária gyermekei, Gábor, Mária, Jenő, János és Dezső ebben a házban látták meg a napvilágot., s éltek benne rövidebb-hosszabb ideig az életüket. Hogy milyen volt a Baltazár család élete a Pece köz dereka táján az 1800-as évek utolsó harmadában arról Czeglédy Emánuel református lelkipásztor 1931-ben ekképpen szól: „A ház a régi jó idők kedves és kedélyes úriháza volt, ahol sokszor összegyűlt a város és vidék intelligenciája, s csendes poharazgatás mellett kártyáztak, vagy politizáltak... A házigazda hatalmas, öles szálfatermetű ember szelíd és jókedvű, anekdótázó természet, amellet következetes és rendszeres, ami már a mérnöki hivatásával is együtt jár. A háziasszony jóságos, csöndes, halkszavú nő, de kitűnő gazdasszony, jó magyar konyhájára sokat adó, családjának élő. Különös művészete volt, hogy a régi magyar téstákat, bélesek, réteseket, fonatosokat, íróstéstákat senki sem tudta úgy készíteni mint ő. Amellett szeretettől ragyogó női lélek, akibe a régi magyar kálvinista nemzetségének szépsége, hite, alázata gyűlt meg, s ezt mind az édesanyák észrevehetetlen csodálatos tékozlásával osztotta meg férje és gyermekei között... A házi családi istentiszteleteken mindig ő volt az imádkozó, az ura pedig a kántor...”

Az idő előrehaladtával azonban a Pece közű úriház kezdett kiüresedni. 1890-ben a minden élők útján elment a tulajdonos, Baltazár János. Közben a gyermekek is saját útjukat járták már. Mária Újvárossy Szabó Antallal 1883-ban kötött házassága révén repült ki a szülői házból, Gábornak gimnáziumi tanárként Kecskemétre vitt az útja, Jenőt fiatalon eljegyezte a halál, János a debreceni gazdasági akadémia oklevelével a tarsolyában Königswarter báró uradalmi főintézőjeként Csabacsúdon vagy éppen Gyapjun élte az életét. A legkisebb gyermek, Dezső, pedig szárnyait bontogatva a debreceni tanulmányait végezte. Aztán újabb fordulat következett. A ház nagyasszonya Baltazár Jánosné született Czeglédy Mária özvegysége nehéz esztendeit megosztotta a város egyik tekintélyes emberével, U. Szabó Mihállyal. Majd 1917-ben kedves életét visszaadta Teremtőjének. A fészek-meleg ekkor szállt ki a Baltazár János főmérnök által megálmodott tetszetős polgárházból. Falai azonban bírták a terheket. Dacolt a történelem viharai, a mindig változó gazdasági, társadalmi, politikai viszonyokkal. Egyszer-egyszer még fényes napokról álmodott. Sőt az is megadatott neki, hogy az egykor benne élt Baltazár család

egyik, közéletben magasra emelkedett tagjának emlékét hirdető táblát helyeztek a főfalára. Az oldalhomlokzatra került, álló téglalap formájú, vörös márványból készült, nem hivalkodó emléktáblára a következő szöveget vészték:

„EGYEDÜL ISTENÉ A DICSŐSÉG”

EBBEN A HAJLÉKBAN SZÜLETETT
A MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZNAK
NEHÉZ IDŐKBEN ERŐS FŐPÁSZTORA

DR. BALTAZÁR DEZSŐ
REFORMÁTUS PÜSPÖK

1871. NOV. 15-ÉN AZ EMLÉKTÁBLÁT EMELTE
A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI
REF. EGYHÁZ KÖZÖSSÉGE
NAGY SZÜLÖTTÉNEK,
HÉT ÉVIG (1904 – 1911)
VOLT LELKIPÁSZTORÁNAK,
HÚSZ ÉVES PÜSPÖKI JUBILEUMA
ALKALMÁBÓL 1931. AUG. 31-ÉN.

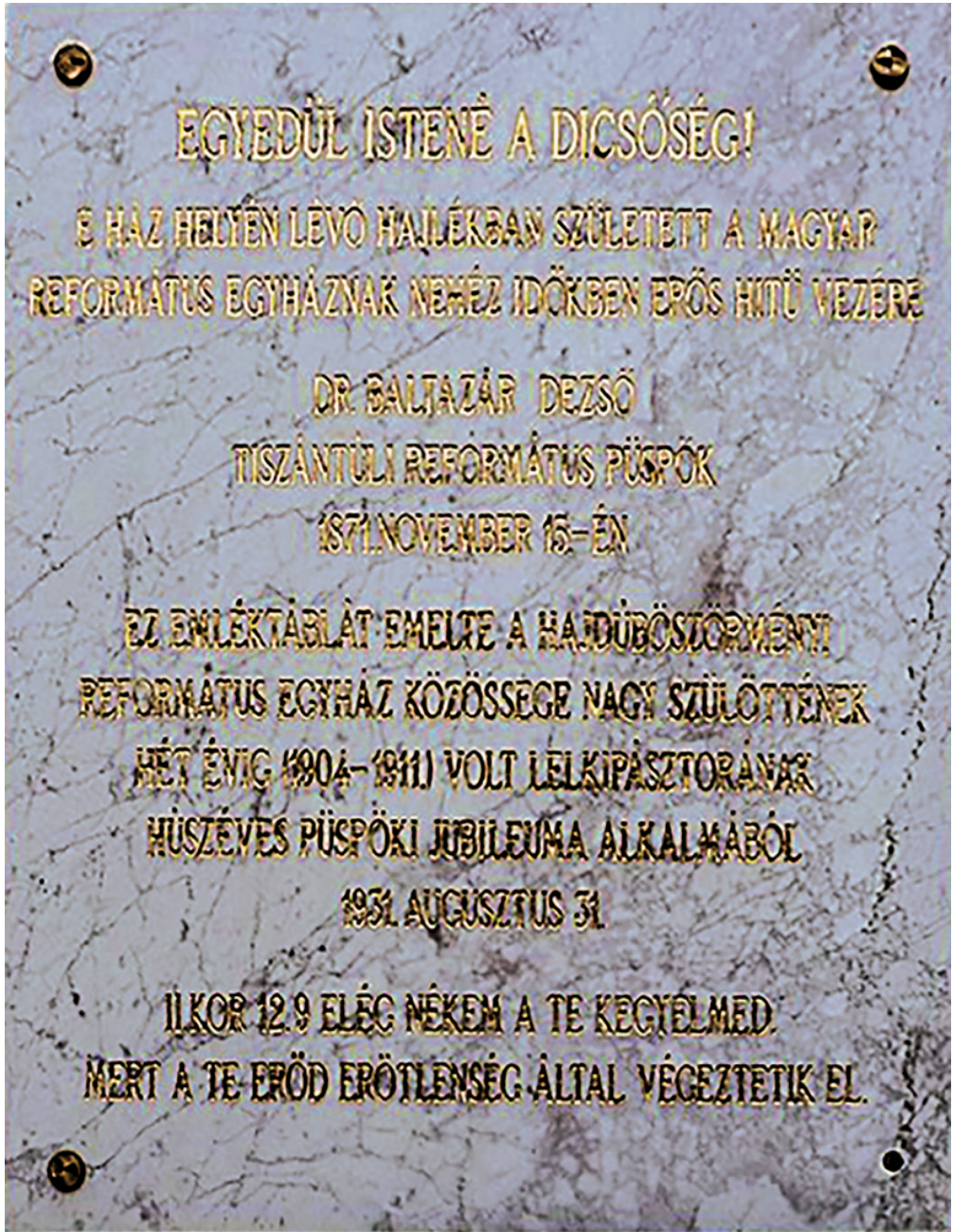
II. KOR. 12. 9. „ELÉG NÉKED AZ ÉN KEGYELMEM MERT
AZ ÉN ERŐM ERŐTLENSÉG ÁLTAL VÉGEZTETIK EL.”

Az emléktábla ünnepélyes leleplezésére 1931. augusztus 31-én került sor. A meghitt pillanatokban gazdag eseményt az Országos Református Lelkészegyesület szervezte. A nagyszámú tisztelgő közönség soraiban többek között jelen volt Szolnoky Gerzson lelkész-elnök, Bakóczy Endre lelkipásztor, Dr. Újvárossy Lajos kormányfőtanácsos, Kálmán Lajos nyugalmazott járásbíró, Dr. Szálkay Antal polgármester. Továbbá a Bocskai gimnázium tanári kara és diáksága szinte majdnem teljes létszámmal. Annak ellenére, hogy a diákok még a nyári vakációt töltötték. A Kálvineum fiúinternátusának lakói közül Tariska István VII. osztályos lelkészárva értő- és megindító versmondással emelte az ünnepség fényét.

Aztán a ház, amely immárom emléktáblával megjelölve különült el a szomszédos épületektől egyszeriben afféle zarándokhellyé avanszált. Főként református iskolák diákjai keresték fel, hogy egy-egy szál virággal vagy aprócska, nemzeti szalagdíszes koszorúval tiszteletüket tegyék a kedves helyszínen, hol legfőbb egyházi méltóságuk érzékeny kisgyermekkorának legszebb, legidillibb éveit élte. 1938. április 7-én például a debreceni Református Kollégium Kántusának huszonöt növendéke látogatott el a házhoz Uray Sándor és Baja Mihály lelkipásztorok vezetésével. De elkísérte őket dr. Csoban Endre, Debrecen város főlevéltárosa is. A ház előtt tartott rövid, de bensőséges hangulatú emlékünnepelely keretében a főlevéltáros idézte meg a neves szülött gyermekéveinek zibongó álm- és ábrándvilágát.

Később, 1945 után, azonban elmaradtak a látogatók. A falak közül szárnyra kelt nagyember gyermekkorának elsüllyedve is létező emlékei már kevésnek bizonyultak az érdeklődés fenntartásához. Egyébként is olyan idők jöttek, amikor az egyházi tudományosság és kultúra mind jobban kirekesztődött a közgondolkodásból. Közben maga az épület is egyre inkább önmagába süppedt. Salétromosodni kezdtek a falai, s peregni, omladozni a vakolata. A hajdan rangosnak ítélt ház hősínű homlokzata fokozatosan lucskos szürkére váltott. És hideg teleken füstöt sem eregettek már a kéményei. Fészek-meleg helyett hideget leheltek a falai. Aztán egy napon az emléktáblát is levették róla. Az osztályérdekek egymást keresztező összevisszasága vagy a nemtörődömség vette le? Ki a megmondhatója. Mindenesetre a ház egyre mélyebbre húzódott az elmúlás csöndjébe. Mígnem markológép tiport bele a némaságba. S egy pillanat volt csupán, és az egykor kedves, kedélyes úriház, Dr. Baltazár Dezső református püspök, jogász, újságíró szülőháza, az 1990-es évek közepén a megsemmisülésbe hanyatlott. Helyére a korszellem modern, kényelmes, de jellegtelen

épületet ültetett. Talán, ha Márai Sándor valaha is megfordult volna a Pece közti házban ma csöndes arisztokratizmussal csak annyit mondana: A régi házban éltek, a maiban pedig laknak.

Böszörményi kisgimnazisták a XIX. század végén

A kisdíák évek

Baltazár Dezső tanulmányait az első elemitől a gimnázium hatodik osztályával bezáróan Hajdúböszörményben végezte. A Központi Fiúiskola elemistájaként szeme mohó kíváncsisággal szegződött a világra, s minden érdeklődést ébresztett benne. 1878-1882 között a református fiúiskola ugyan meglehetősen zsúfolt volt, de az eleven eszű gyermek számára ez nem jelentett akadályt az ismeretek elsajátításában. Egyébként is már otthonról a boldog eszmélkedés örömeivel érkezett.

Baltazár Dezső és testvérei

Hiszen apja, a városi főmérnök, aki latinul, németül tökéletesen beszélt, és a művészetek minden ágát értette, sok-sok történetmondással, találós mesével, játékkal, énekkel, hangszeres zenével s elmeképző feladványokkal törekedett gyermekeiben a tudás iránti vágyat felébreszteni.

Ennélfogva a kis elemista idejekorán megcsillogtatta a tehetségét. Hamar kiderült róla, hogy kiváló zenei hallással, szavalási készséggel és rajzolási, ábrázolási tehetséggel áldott meg. Így aztán a „mindennapi tanköteles fi” – ekképpen nevezték akkoriban a kisdíákokat, tucatjával gyűjtögette a tanítói elismeréseket. Fogékonysága, örömmel végzett tanulmányi feladatai mellett

A „Balta-banda”

persze szorult bele némi csintalanság is. Annál is inkább merte a pajkosságot olykor-olykor megengedni magának, mert az iskola falai között – a gimnázium épületében működött a központi református fiúiskola – maga mögött tudhatta a nagyobb testvérei óvó szeretetét. Bátyjai közül a legidősebb, Gábor már javában gimnazista volt, Jenő szintén, János pedig két évvel járt felette az elemisták között. Egyszer az is megesett vele, hogy tanítója, Bácsi Péter okleveles fitanító, testi fenyítésben részesítette. A pálcát ugyan jogtalanak vélte, de a fenyítés nem billentette ki lelki egyensúlyából. Egyébként is alapjában jó kedélyű, vidám gyermek volt.

Baltázár gimnazistaként a dobbal

Az elemi iskola negyedik osztályának bevégezése után gimnazistaként folytatta tovább a tanulmányait. A már jól ismert épületben a hat évfolyamos református gimnázium növendékeként előbb Péter Károly majd Székely Töhötöm osztályfőnök vezetésével pallérozódott. Könnyen és gyorsan tanult, s ismeretei és tapasztalatai egyre összetettebbek lettek. A tudásvágy benne már-már mámorossá fokozódott, s minden tantárgytól lángot fogott a lelke. Évről évre jeles minősítéssel vette az akadályokat és jó magaviselettel. Írásbeli munkáiról mindig megállapított, hogy „tisztá és csinos”. Mindenkori igényessége mellé figyelemre méltó szervező és irányító készség társult. Ő vezette be például, hogy az esetleges lyukas órákat irodalmi művek felolvasásával töltsék, illetve a tanulást elhanyagoló osztálytársakat diákos humorral páholják el. Kifogyha-

atlan volt az ötletekből és javaslatokból. Javasolta többek között, hogy az óráközi szüneteket tornázással, atlétikai gyakorlatokkal töltse a diákság. Egyébként ő maga szívesen atletizált és súlyozott. Érdekes módon az osztálytársai szinte a kezdetektől elfogadták vezetőként, bár az osztályközösségben rajta kívül akadtak többen kiemelkedő szellemi adományokkal. Osztálytársa volt Csiha Márton a kitűnő képességű református lelkészgyerek, a szintén kiváló adottságokkal bíró Kohn Béla, Kohn Dávid zsidó orvos fia, Újvárossy Lajos a majdani kormányfőtanácsos, Lányi Imre a későbbi MÁV szakember, hogy csak néhány nevet említsünk a teljesség igénye nélkül. Mellesleg ösztöndíjra is vezetőszerepet kapott azáltal, hogy ő volt az iskola kisdobosa. Vagyis a diáktársadalom templomi istentiszteletekre, ünnepelekre, kivonulásokra dobszóval mindig ő vezette. Remek ritmusérzéke és hangszer tudása tekintélyt kölcsönzött neki. A dobolás mellett azonban kedvét lelte a hegedülésben is. Apja, testvéreivel együtt, idejekorán hegedülni taníttatta. Sőt a négy fiútestvérből egy zenekart is szervezett, az úgynevezett Balta-bandát, amely családi, baráti, városi előkelőségek összejövetelein rendszeres szereplési lehetőséggel bírt. A családi zenekarban Baltazár Dezső, a legkisebb fiú, a tercprímás szerepét kapta. Az égő szemű hegedős zenélés közben titokban mindig nagy tervek és szándékok magaslátán érezte magát. Példaképének, mesterének az apját tekintette. Aki az ötvenes éveiben járva is, nagyszerű eszével, apollói megjelenésével, megnyerő személyiségével köztisztviselőnek örvendő alakja volt a városnak.

Baltazár Dezső az 1887/88-as tanévben befejezte a gimnázium hatodik osztályát, s felsőbb osztályba léphetett a tanári testület határozata szerint. Csak hogy Bösörményben akkoriban még VII. és VIII. évfolyam nem működhetett, s helyben érettségi vizsgát tenni sem lehetett. Ezért a család úgy döntött, hogy a közeli, debreceni Református Kollégiumban vigye tovább a tanulmányokat. A tizenhetedik életévében járó kamasz ennél fogva 1888 őszén kirepült a családi fészekből, s új kihívások, új körülmények között debreceni diák lett.

„Művében dereng alázatossága”

Az 1904. esztendőt mutatták a naptárak. Hajdúböszörmény reformátussága – szám szerint megközelítőleg 23 ezer fő – szervezetileg egy egyházközséget alkotva, de két parókiális körzetre tagolódva, két templommal, közös presbitériummal, s külön-külön lelkipásztorokkal, de közös lelkészelnökkel élte a hitéletét. Az anyakönyvezés általában két évenként váltva hol az ócska templom, azaz a Bocskai téri templomhoz tartozó parókián, hol az új templom, a Kálvin téri templom parókiáján zajlott. A zökkenőmentesnek kevésbé nevezhető szervezeti élettel, ráadásul eladósodással viaskodó eklézsiában a nevezett esztendőben Zsigmond Sándor espereslelkipásztor lemondása révén megüresedett egy lelkészi állás, s lakó után kiáltott a Kálvint téri parókia. 1904. október 23-án a presbitérium úgy foglalt állást, hogy „a megüresedett lelkészi állomást” a város szülöttjének, Dr. Baltazár Dezsőnek, meghívásával tölti be. A mindössze harmincharmadik életévében járó Baltazár ekkoriban Hajdúszoboszló reformátusságát pásztorkolta. Túl a teológiai tanulmányokon jogi doktorátussal is a zsebében, egyre jobban felfelé ívelő lelkipásztori pályával (1901-ben egyházmegyei jegyző, 1902-ben egyházkerületi képviselő, 1903-ban zsinati képviselő, 1904-ben az Alsó-Szabolcs-Hajdúkerület Egyházmegye esperese). A presbitérium elhatározását hamarosan személyes fölkeresés követte, majd Baltazár sürgönye, amely a következő szöveget tartalmazta: „Köszöntésem és áldásom mindnyájatokra. Ami nálatok jó reménység: legyen teljesülés; Ami nálam szent elhatározás, legyen valóság...” Ezt követően az események felgyorsultak. Az Alsó-Szabolcs-Hajdúkerület Egyházmegye Esperesi Hivatala kiadta az egyházközségnek a meghívásra az engedélyt. S az 1904. november 18-án Soltész László egyházmegyei tanácsbíró által aláírt engedély alapján a hajdúböszörményi Kálvin téri (akkor még Kossuth téri templomnak nevezték) templomban Rázsó Gyula egyházmegyei tanácsbíró, egyben Hajdú vármegye alispánja, jelenlétében Baltazárt „a hajdúböszörményi ev. református egyház egyhangúlag megválasztott lelkipásztorának jelentette ki.” A szolgálatra szánt életű, krisztusi korban lévő lelkipásztor aztán rövid időn belül családotól átköltözött Szoboszlóról Böszörménybe, s 1904. december 3-án sor került az ünnepélyes beiktatására. Élete, pályája eme felemelő alkalmán a 119. zsoltár 105-106. verse alapján hirdette az Igét, s többek között a következőket mondta: „Végre megtértem hozzátok szeretett testvéreim! Hívtatok, jöttem. Tudom, hogy nem azt hívtatok, ami magamnál fogva vagyok, hanem hívtatok az apostolságnak azt az ajándékát, amelyet közölt velem, méltatlannal, ingyen kegyel-

Baltazár feleségével a böszörményi években

méből az Úr! Kinek Igéje az én lábaimnak szövéténeke és az én ösvényem világa... Amit, mint ártatlan gyermek elvittem innen, visszahoztam patyolatfehéren: a becsületet. Amit, mint járatlan gyermek elvittem innen, visszahoztam hű sáfarkodással megsokszorozva: a talentumokat. Amit, mint homályossejtés ködös képzetét vittem innen el, visszahoztam kifényesedve, megvilágosodva, gránitsziklává összesűrűsödve. Öntudatom, tapasztalásom, tudományom, erkölcsi életem drága kincsét: az igazságnak törvényét... És mindazt, amit visszahoztam ennek a gyülekezetnek, mint nevelőanyámnak oltárára adom hálaáldozatul. Ti pedig, szeretett testvéreim fogadjátok szívesen akit hívtatok... Én szeretni foglak mindnyájukat, nem olyan szeretettel, amely hitet kedveskedik, hízeleg, hazudik, hanem amelyik a feddés, dorgálás vészelyében... a tökéletesség felé intő zászló lobogtatásában... a cselekvő könyörületben, a munkában, az önfeláldozásban ismeri fel és teljesíti azt a törvényt, amelyet Idvezítőnk... élénk szabott...” Az ünnepi alkalom után aztán Baltázár áldásokban gazdag lélekkel és szolgálattal fordult szülővárosa, Hajdúböszörmény felé.

Kossuth (Kálvin) téri Templom Böszörményben

Mindamellet, hogy végezte az egyházközségi teendőket, a böszörményi évek egyszerre jelentettek pályáján egyházmegyei szolgálatokat is. Illetve

A Bocskai szobor avatásán

hazaérkezése pillanatától részt vállalt a város társadalmi és kulturális életében is. Miközben lelkipásztori karizmáit Istenbe vetett rendíthetetlen hittel kamatoztatta, s olyan kényes feladatokat oldott meg, mint az egyházközség életében levő anomáliák (hűtlen pénzkezelés, eladósodás, hatalmi visszaélés, felelőtlen presbiteri magatartás) felszámolása, bekapcsolódott a városi szoborbizottság tevékenységébe is. 1905 januárjában már elkötelezetten támogatta azt az ügyet, hogy Bocskai Istvánnak, mint neves történelmi személyiségnek, nemzeti hősnak, a bécsi béke 300. évfordulója alkalmából szobor állíttassék Böszörményben. Jóllehet ő maga Bocskai emlékéhez méltóbbnak tartott volna egy lovasszobrot, s elgondolása egybe is csengett Holló Barnabás szobrászművész eszményével, de a pénzügyi nehézségeket látva javaslatától elállt. Mindazonáltal nem kedvetlenedett el, hanem még aktívabban részt vett az előkészítő munkálatokban.

Többek között a szobor helyének kijelölésében. Ehhez az ócska temp-

lom kertjének keleti feléből az egyházközség tulajdonjogának épen tartásával 1 méter szélességben 150 négyszögöl terület átengedését a városnak ő kezdeményezte, és fogadtatta el a presbitériummal. Közben a vármegyei szoborbizottság is soraiba hívta, s ennek tagjaként a Magyar Protestáns Irodalmi Társasággal és a Tiszántúli Református Egyházkerülettel ő egyeztetett a szobor leleplezési idejével illetve a meghívásokkal kapcsolatban. Majd a leleplezési ünnepség teljes programjának 1000 példányban való kinyomtatását, szétküldését is vállalta. Aztán a három napra tervezett, országos jelentőségű leleplezési ünnepélyen fogadta a vasútállomáson az első különvonattal érkező díszvendégeket, gondoskodott az egyházi dalárdák ellátásáról, szónokolt a Protestáns Irodalmi Társaság Hajdúböszörménybe összehívott, s a városháza dísztermében tartott X. vándorközgyűlésén, és nem melleleg a szobor leleplezésekor Baltazár mondta az ünnepi beszédet. „Élőkért áldozni érdek; holtakért áldozni érdem” kezdte a ma már szállóigévé lett gondolattal nagy hatású beszédét, melyet hosszan tartó taps és viharos éljenzés követett. Befejezésül pedig a harmadik napon természetesen jelen volt a Kossuth téri új templomban, ahol a Tiszántúli Református Egyházkerület és a Protestáns Irodalmi Társaság tartotta együttes díszgyűlését. A szoborüggyel kapcsolatos sokféle feladat és tevékenység során sem feledte azonban Baltazár, hogy ő mindenekelőtt a reformátusság lelki vezetője, aki együtt örül az örvendezőkkel és együtt sír a sírókkal. Ennélfogva a kezdetektől nagy gondot fordított az egyháztagok megismerésére. Legalapvetőbb feladatai közé sorolta a családlátogatásokat. Néhány hónap alatt sorra látogatta az új templom körzetében lakókat, s a személyes találkozások révén gyümölcsöző kapcsolatokat épített. Nagy hangsúlyt helyezett a gyülekezeti tagok evangélium iránti fogékonyságának formálására. A családlátogatások során hamarosan szárnyra is kapott róla a hír, hogy „egy meleg kézfogás, egy szelíd atyai szó, egy Ige, s egy csodálatos meleg tekintet mindenkinek kijár tőle.” Ugyanakkor szinte a kezdetekkor megkezdte a vallásos estélyek szervezését. Ennek a belmissziós fórumnak komoly szerepe volt a gyülekezet biblia- és hitvallásismeretének elmélyítésében. Középpontjában ugyanis mindig az Ige tanulmányozása állt. Viszont azzal, hogy szavaltoknak, énekkari számoknak, művészeti témájú előadásoknak is helyet adott az estélyeken egyfajta kulturális küldetést is felvállalt. Tekintettel arra, hogy Isten biztos zenei hallással és csodálatos énekhanggal ruházta fel, Böszörménybe való hazatérésekor rögtön tagja lett, sőt elnöke is, a városi dalkörnek. A városi dalárdát abban az időszakban Beke Antal kántor vezette, aki egy áldozatkész, önzetlen jellem volt. Egy személyben neves,

gimnáziumi ének- és zenetanár, orgonaépítés terén elismert szaktekintély, s az ének-zeneoktatás elméleti kérdéseivel is foglalkozó szakíró. Baltazár nem véletlenül vallotta róla, hogy „ihletett ujjai alatt a merev fa is alázatot zokogott, örömet ujjongott, áhítatott lehelt, imára zendült.” Közös munkálkodásuk eredményeként a gyülekezeti és a városi énekkultúra sokat fejlődött. A dalkör a település különböző rendű, rangú lakosait gyűjtötte egy zászló alá. Szinte megelőlegezve azt a kodályi gondolatot, hogy „ahol virágzik a karéneke, ott több a tevékeny szeretet.” Dalárdaelnökként Baltazár kereste a kapcsolatot a szoboszlói, a debreceni és a nánási énekkarokkal is, szervezte a vendégsze-

A Bocskai főgimnázium

repléseket, találkozókat. Sőt eme kórusok 1907. évi bősörményi szolgálata idején gondoskodott a tagok elszállásolásáról és ellátásáról is.

Mindemellett tevékenysége homlokterében fontos helyet kapott a város tanügyi kérdése, oktatáspolitikája. A református főgimnázium (amely éppen Baltazár szorgalmazására vette fel Bocskai István nevét) igazgatótanácsának hosszú éveken át tagja volt 1905-1911 között, s aktív szerepet vállalt a gimnázium épületének bővítésében. Az egyháztanács lelkészelnökeként igent mondott az intézmény telkébe beékelődő úgynevezett Zinger telek megvásár-

lására, s ezzel elégséges helyhez jutott a gimnázium a szükséges bővítéshez. A bősörményi gyülekezetek korlátolt anyagi lehetőségei azonban elégtelennek bizonyultak a fejlesztéshez, ezért egy szerződést szorgalmazott az 1883. évi XXX. törvénycikk alapján államsegély megszerzéséhez. A szerződés, melyet az egyház képviselőiben Baltazár és Kálmán Lajos főgondnok írt alá, meg is köttetett. Így elhárult az építkezés előli akadály, hiszen a bősörményi eklézsia, mint a gimnázium fenntartója és tulajdonosa 120 ezer korona egyszeri segélyt kapott. Illetve az építési és működési költségek fedezésére negyedévente 8 ezer korona segélyt folyósított az állam. Ennek alapján 1908-ban a

Központi Új Fiúiskola

fejlesztéseket végre is hajtották.

Közben a gimnázium épületéből kiköltöztetett központi fiúiskola számára is megépítettek egy nyolctantermes, tanácsteremmel, igazgatói irodával, tanácsi szobával, gondnoki lakással, levéltári helyiséggel és szertárral ellátott épületet, melynek ünnepélyes átadását 1910. október 14-15-én bonyolították le. Ezen eseményt különben egybe kapcsolták az Alsószabolcs-Hajdúvidék Református Tanítóegyesület választmányi és közgyűlésével, ahol 140 tanító, a főgimnázium tanári kara és a polgári leányiskola tanárai jelenlétében Baltazár

fennszárnyaló imával vezette a lelkeket az Úr zsámolyához. Majd hangot adott ama elgondolásainak, hogy miként lehetne erőteljesebb, dinamikusabb ritmust adni az elemi iskolák működésének. Egyébként a tanítókhoz, tanárokhoz szoros munkatársi kapcsolat, a többükhöz meleg emberbaráti kapcsolat is fűzte. Nagyra becsülte például a gimnázium tanári karából Rábold Gusztávot, aki klasszikafileológusként, Baltazár böszörményi szolgálata idején, éppen Kálvin főművének az *Institutio Christianae religionis*nek magyar nyelvre ültetésén munkálkodott. A rendszerező jellegű, terjedelmében is tekintélyes mű magyar nyelven való megjelentetését őszinte örömmel üdvözölte. Bizalomteljes munkakapcsolat fűzte Bakóczy Endre vallástanárhoz vagy éppen Dobó Sándorhoz, aki országos terjesztésű lapot szerkesztett Böszörményben, s a Református Tanító Egyesület elnöke volt. Ha a feladatok és szolgálatok úgy kívánták egy vilámlátogatásra, egy diskurzusra szívesen betért a város oktatási intézményeibe. 1905-1911 között bekapcsolódott a gimnázium tanári kara által szorgalmazott úgy nevezett népművelői előadássorozatba. A városháza kistanácstermében vagy az intézmény tornacsarnokában téli hónapokban maga is többször tartott előadást erkölcs, alkotmányformák és szekularizáció témakörben. De arra is megtalálta a módot, hogy a diákság előtt az iskolai énekhar jótevőiről, mások mellett Karap Borbélyről, tartson előadást. A gimnáziumba egyébként Böszörményből való távozása után is gyakorta visszajárt. Volt alma materében, az 1920-as évek második felében, már püspökként, több alkalommal érettségi vizsgabizottsági elnöki minőségben is megfordult. Ebbéli tevékenysége során atyai jóindulattal és féltő gondoskodással kísérte figyelemmel az érettségizők tudományokban való bizonyágtételét. Ugyancsak már püspökként volt jelen 1935. június 2-án a gimnázium 951. sz. Bocskai cserkészcsapatának 10 éves jubileumán, amely esemény egybeesett a IX. cserkészkerület díszközgyűlésével. A jeles napon ünnepi szónoklattal emelte a rendezvény fényét. Persze nem tért ki az olyan események elől sem, amelyek nem feltétlenül kapcsolódtak a városi iskolaélethez. Tollforgató ember lévén a sajtópropaganda estélyek sem voltak idegenek számára. 1930. március 28-29-én például az országos Protestáns Sajtó Hajdúböszörményben tartott alkalmán szolgált. A Protestáns sajtóorgánumok anyagi megizmosodása érdekében tartott előadásokat, javaslatokat különösen szívügyének tekintette, jóllehet püspökként már nagyon szerteágazó szolgálatok hárultak rá. Annál is inkább figyelemmel fordult a rendezvényhez, mert ő maga is 1908 óta egy protestáns lap főszerkesztőjeként is tevékenykedett. Az általa vezetett sajtóorgánum a Lelkészegyesület címet viselte. A lap az Országos Református Lelkészegyesület hivatalos fórumaként Hajdúböszörményből indult országos útjára. Életre hívásában döntő szerepet

LELKÉSZEGYESÜLET

az Országos Református Lelkészegyesület hivatalos közlönye.

Felölös szerkesztő:

Dr. BALTAZÁR DEZSÓ.

Társ-szerkesztő:

BAKÓCZY ENDRE.

Szerkesztőség,

Hajduböszörmény,

küldi

Lehető lehetetlenség.

Közel hatszázezer korona az az összeg, a mit az adócsökkentési segélyért folyó egyházak által kért és kapott segély közötti különbség kitesz. A bizarr optimizmus kiábrándítására sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy nem a kapott, hanem a kért segély oldalán mutatkozik az a hatszázezer koronányi plus. Ez tehát az az összeg, a melylyel a segélyezett egyházak törv.

adóterhét megállapítja s a melletti csak a jövőben felmerülő szükségletek czimén enged ennek a törvénynek kellő bizalmat a felső képviseletünkben nélkülözhetetlen erőhöz, a gyülekezetek biztosítékért visszamennünk. Talpra állítanunk s a helyett, a szűkebb körökben sülyedő hajónkból a cseinket, az iskolákat dobálnálunk. A egyházi hatóságainkkal parancsot hoz, képviselőházhoz felv.

Baltazár Dezső játszott, aki idejekorán felismerte, hogy a református lelkész-társadalom a közéletben történelmi múltjának megfelelő súllyal csak akkor tudja magát megjeleníteni, ha széleskörű nyilvánosságot kap. Az újság szerkesztősége és kiadóhivatala, ahová a kéziratokat várták, az új templomhoz tartozó parókián, Baltazár szolgálati lakásán működött. A nyomdai munkálatokat pedig Debreczenben a Hoffman-Kronowitz féle nyomdában végezték. A hetenként megjelenő lapot előfizetéses rendszerben, illetve példányonkénti árusítással terjesztették. Sajnos a Lap példányszámát nem, vagy csak esetenként lehet megállapítani. Mint ahogy semmiféle támpont sincs a böszörményi előfizetők számára vonatkozóan sem. Konkrét adatok arról sem állnak rendelkezésre, hogy a lap mennyire volt ismert, olvasott a két templomi gyülekezetre tagolódott reformátusság körében. Maga a lap tartalmilag vezércikkre, állandó rovatokra, híryanagra és hirdetésekre tagolódott. Rovatszerkezetében lapszemlének, disputának, szépirói alkotásoknak egyaránt helyet biztosított.

Baltazár főszerkesztőként azon igyekezett, hogy tartalmas, jól szerkesztett és olvasmányos terméket tárjon az olvasók elé. S ebben méltó társa volt a társ-szerkesztő, Bakóczy Endre. A felelőtlen közlés, a szenzációhajhászás mind-

kettőjüktől távol állt. Egyébként mindkettőjük állása tiszteletbeli volt a lapnál, a szerkesztésért fizetést nem vettek fel, pedig a szerkesztésen túl írták is az újságot. Baltazár a mindenkori vezércikkek írása mellett többször közölt tárcát, jegyzetet, kommentárt vagy éppen kritikát. A lap negyedik évfolyama első számától a szerkesztőség értelemszerűen székhelyét Debrecenbe tette át, hiszen 1911-ben Baltazárnak, mint püspöknek, aki továbbra is főszerkesztő maradt, Debrecen lett a lakhelye. Mivel a szélesebb nyilvánosság egyik legfontosabb eszköze az 1900-as esztendő első felében leginkább az írott sajtó volt, ezért a Lelkészegyesület a böszörményi évek alatt éppen úgy, mint Baltazár debreceni időszakában megkerülhetetlen sajtótörténeti vállalkozásnak minősült.

A Böszörményben szerkesztett és kiadott hetilap többek között olyan témákat vitt az olvasók elé, mint a belmisszió, a lelkészképzés reformja, a lelkesi öltözködés, vagy éppen a lelkészözvegyek és árvák helyzete. Az utóbbiak tarthatatlan helyzetére Baltazár éppen egy 1910-ben az új templomi parókián megírt vezércikkben hívta fel a figyelmet, melyben a következőket írta: „a lelkészözvegyek és árvák nyomora nem akut, hanem krónikus... Segítő kézért rimánkodó, a reménytelenség fátyolos könnyein keresztül bizonytalan jövőtől remegő özvegyek és árvák voltak és vannak nagy számban közöttünk. És vannak olyanok is, akik férjük és atyjuk oldalán, ott a rozzant parochiák gondterhes fedele alatt már előre nyugtalanítják lelküket azzal a gondolattal, hogy előbb-utóbb betelik rajtuk is az a sors, hogy a magyar kálvinista pap özvegyénél és árváinál nincs elhagyatottabb a föld kerekén...” Tulajdonképpen ezen írás és Baltazárnak egy korábbi ORLE közgyűlésen elmondott beszéde eredményezte azt, hogy a XX. század első évtizedének végén napirendre került a lelkészárva számára létrehozandó országos hatáskörű bentlakásos intézmény kérdése. S kézzelfogható eredményként megszületett a böszörményi Kálvineum. Ám mire élni és állni kezdett „a szeretetnek eme temploma” Baltazárt a szolgálat elszólította szülővárosából. 1911-ben ugyanis a Tiszántúli Református Egyházkerület püspökévé választották, s Debrecenbe költözött. Eltávozása azonban nem jelentett elszakadást a böszörményi reformátusság életétől. Ügybuzgalma a városban továbbra is tetten érhető maradt. Különösen szívén viselte a Kálvineum létesítését. 1913. április 30-án püspökként ő írta alá azt az adásvételi szerződést, melynek alapján a Somossy-kert megvételel megteremtődött a lelkészárva internátusának helyszíne. Ugyanakkor, mint az építést irányító tíz fős bizottság elnöke rendszeresen tárgyalt a mérnökökkel, kivitelezőkkel, s levélben folyamatosan tájékoztatta Böszörmény polgármesterét az építkezés helyzetéről. A szabadon álló egyemeletes épület, a nagy kiterjedésű, s két utcára nyíló 3 hold és 197 négyszögöl nagyságú telek

Kálvineum

középvonalában 1914 nyarára el is készült. Az impozáns épület, mely főlépcsőházat, dísztermet, hálószobákat, mosdószobákat, fürdőszobákat, munkatermeket, szertárakat, étkezőket, konyhát, mosogatót, kamrát, zöldséges pincét, mosó- szárító- és vasaló helyiségeket, felügyelő tanári szobákat, igazgatói lakást, portás házat, tanulói gyengélkedőt, fehérenemű raktárt, tüzelőtárolót stb. foglalt magába, a kor egyik legmodernebb és legméltóságteljesebb intézményeként kezdte meg működését. Szépségét és vonzerejét csak fokozta, hogy nagy kiterjedésű park tartozott hozzá árnyas sétányokkal, pihenőkkel, továbbá teke, tenisz, labdajátékok színtereivel és korcsolyapályával. Ám a bentlakó kamaszok munkára nevelését segítő tartozott hozzá veteményeskert és gyümölcsös is. A romantikus diákévek színhelye a kezdetektől villanyvilágítással és vízvezetékrendszerrel volt ellátva. A szemet, szívet gyönyörködtető létesítmény Baltazár javaslatára a Kálvineum nevet kapta. Irányítója pedig az Országos Református Lelkészegyesület közgyűlésen megválasztott Igazgató Tanács volt. Tagjai sorában Baltazár Dezsővel. „Az emberszeretet temploma” hivatalos avató ünnepségén, 1915. október 28-án, a hálaadó istentiszteleten is imával szolgált. De az ünnepség után sem feledkezett meg az intézményről. Nyomon követte a benne zajló tevékenységet, s gyakorta személyesen is

látogatást tett benne. Látogatásai során leginkább a püspöki titkár, illetve az egyházkerület lelkészi főjegyzője kíséretében érkezett, de volt olyan eset is, amikor vendégek társaságában tett látogatást. 1917. december 28-án például Nagy Károllyal, az Erdélyi Egyházkerület püspökével és Boér Elek egyetemi tanárral együtt érkezett. Bámulatos munkabírással, rendkívül pontos időbeosztással naprakészen otthon volt mindig a Kálvineum ügyeiben. Nem egyszer személyesen is mindent tudva egy-egy apa nélkül maradt lelkészárva körülményeiről. Püspöki kötelezettségei mellett rendszeresen érdeklődött a fiúinternátus lakóinak magatartásáról és tanulmányi előremeneteléről. Több alkalommal személyesen is meg-megtámogatott anyagiakkal is egy-egy Kálvineumbeli jó képességű, de nehéz családi viszonyok között élő növendéket. Az 1926/27-es tanévben pedig 1000 pengő alaptökével egy alapítványt is létrehozott a fiúinternátus tanulóinak megsegítése érdekében. Ám attól sem zárkózott el, hogy a Kálvineum vallásos estélyein előadásokat tartson a diákoknak. 1924. május 3-án például a második amerikai élményeiről, tapasztalatairól adott számot a diákság előtt.

Baltazár azonban nemcsak a Kálvineum ügyét tekintette a magáénak, hanem szülővárosa minden történést a szíven hordozta. Ezért püspöksége idején, szerteágazó feladatai közepette is szívesen tért haza Böszörménybe. Kötődésének egyik alkalmi beszédében ekképpen hangot is adott: „Akár szomorúság, akár öröm alkalma legyen is az, ami szeretett szülővárosomba hoz, ilyenkor mindig a meleg érzelmek hullámai ringanak által a lelkemen. Ezek a hullámok részint szép ifjúságom szelíd fénye, részint férfikorom magasra ívelő időszakának emlékeiből, részint a szülővárosom iránti hála és szolgálatra elkötelezés érzéseiből állanak.” Egy-egy igeszolgálata, ünnepi szónoklata sokáig meg is maradt a város lakosságának emlékezetében. Többek mellett jó emlékként maradt az 1922. november 12-én vállalt szószéki szolgálata a Bocskai téri templomban. Ekkor abból az alkalomból vállalta az igehirdetést, hogy az első világháború idején hadi célra elszállított harangok helyett elkészültek az új harangok. Az általános örömnepén, a zsúfolásig megtelt templomban a „Ha a trombita bizonytalan zengést tészén, kicsoda készül a harcra” Ige alapján prédikált. A Törekvés Dalkör és a Városi Tanító Énekkar ünnepi szolgálatának meghallgatása után az új templomba igyekezett át, ahol az istentisztelet zárásaként áldást mondott a „hősök harangjára”. A Bocskai címerrel ékesített 2403 kg súlyú nagyharang a nagy háborúban elesett böszörményi katonák emlékére készült, s Budapesten F. W. Rincker által öntetett. A németországi nagy múltú harangöntő familia leszármazottja által készített harang megáldása után Baltazár egy 70 terítékes közebéden vett részt, „amelynek csúcspontjaul a püspök

köszöntő beszéde szolgált”.

Ugyancsak sokáig őrizte az emlékezet azt az alkalmat is, amikor 1927. június 3-án az első világháború hőseinek emléket állító szobor leleplezésére érkezett Böszörménybe. A város közel ezer hősi halottjára emlékeztető szoborkompozíció,

Gách István szobrászművész alkotása avatásakor megindító orációval és imával emlékezett a hősök önfeláldozó magatartására. Annál is inkább, mert a nagy háború idején tett harctéri útja alkalmával ő maga is többször találkozott a frontokon böszörményi katonákkal. Többek között Bibliával a kézben segített erősíteni a lelket, s bátorsággá edzeni a háborús indulatokat a következőkben: Molnár Imre Fehértói u. 858. sz. alatti, Szabó Zsigmond Sirály u. 815. sz. alatti, Mezey Ferenc tiszthelyettes Hadházi u. 1317. sz. alatti, Szekeres Sándor törzsrőmester Debreceni u. 1965. sz. alatti, Némethi Sándor őrmester Vénkert 130. sz. alatti, Szarvas Ádám szakaszvezető Rákóczy György u. 2228. sz. alatti, Debreczeni József Vásártér 1776. sz. alatti, Angyal István Vénkert 191. sz. alatti, Bíró Imre Dóka u. 21. sz. alatti, Láda Sándor Külváros 3986. sz. alatti lakosokban, valamint Katonka Lajos őrmesterben és Schmidt Frigyes főhadnagyban, gimnáziumi tanárban.

Az országos ünneppsorozat keretében illeszkedő

Első világháborús katonák között

Harangszentelés

eseményre egyébként Horthy Miklós kormányzó, Klebelsberg Kunó kultuszminiszter, Petri Pál államtitkár és Hajdú vármegye főispánja társaságában érkezett. S együttesen tekintették meg a 951. sz. Bocskai cserkészcsapat díszfelvonulását is. A cserkészcsapat ugyanis az ünnepség keretében kapta meg a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hajdúböszörményi csoportja által készített kék-fehér színű, fecskefarkú típusú csapatzászlót. A Kelemen Aranka budapesti iparművész keze munkáját dicsérő zászló alatt vonuló diákokat Baltazár tetszéssel mustrálta. Bennük a jövő reménységét, Magyarország jövőjének megépítőit látva. Neki, akinek eszménye volt az ország jövőjének békés építése, szívesen tért haza a Kossuth-otthon avatására is. Az 1930. november 16-án rendezett ünnepségen ő mondta az avató beszédet. Alkalmi beszédében politikai állásfoglalással, a tanácsadó beszéd hatásos eszközeit alkalmazva az uralkodó állam helyett egy paraszt állam ideálját vázolta fel. Lefestve közben az ország siralmas gazdasági helyzetét, melyből csak felelősségvállalással a nemzet maga hibájából való okulásával és tanulásával emelkedhet ki. Említeni sem szükséges, hogy az érzelmi telítettséggel, magas hőfokon elmondott beszédet a jelenlévők nagy tetszéssel, viharos ünnepléssel fogadták. Itt jegyzendő meg, hogy Böszörményben klasszikus római retorikai hagyományokra épített alkalmi beszédet utoljára 1935. június 2-án mondott. A Bocskai főgimnázium diákságához és tanári karához intézett beszédben egyebek mellett a következőket hangsúlyozta: „A munkák terhe nehezedik a test és a lélek vállára, s a küzdelmek légiói tartják megszállva ez életet. A munkákat pedig el kell végezni, a küzdelmeket kitartóan végig kell harcolni, ha emberi rendeltetésünknek emberi méltóságunk mértéke szerint akarnak eleget tenni.” Eme gondolata akár elvi összefoglalója is lehet mindazoknak a szolgálatoknak, amelyeket szeretett szülővárosa javára végzett. Akarások, szolgálatok, tevékenységek és kötődések, melyek aztán általa egyáltalán nem elvárt gyümölcsöket érlelt. „A várossal és annak intézményeivel és polgárságával szemben mindenkor tanúsított segítő és gyámolító atyai jószágáért mély tisztelettel, hálateljes szeretettel és egyhangú lelkesedéssel” ugyanis Hajdúböszörmény díszpolgárává fogadta. A díszpolgári oklevél átadására 1936. május 28-án került sor. A tavasz zsendülő zöldje, s az akácok balzsamos illata járta éppen a várost. A levegő megtelett madárdallal és örömmel, de Baltazár már nagy utazásra készülődött. Senki sem sejtette, ám földi pályafutásából csupán két és fél hónap volt hátra.

Hajdúböszörmény díszpolgára

MHajdúböszörményi Református Városi Közössége adjuk tudlára mindenbizon, aholt illet, hogy városunk közpénzügyelője az Úrnak 1936-ik évében, május havának 28-ik napján közgyűlésre összehívult és ezen közgyűlésen.

DR. BALTAZÁR DEZSŐ

fidesztulsi-református Püspök urat

a magyarországi reformátusok zsinatának és konventjének elnöke; a jogi tudományok doktorát a szentegyház hittudományok hitéletbeli doktorát a Jelióház tagját az Ló. magyar érdembereizl és más kitüntetések tulajdonosát városunk nagyszülőjét a magyar református egyház, s abban különösen a hitéleti területen böcs kormányzója. Terén: szerzett hervadhatatlan érdemeiért, a világháború idején az azf. követő viszontagságos, az egyházi és nemzeti életbe vetett hittel is veszélyeztető időfában saját személyes önkéntes áldozatát adta a fel. is példát mutató egyház- és országépítő munkásságáért s közöletből városunkból és annak intézményeivel és polgárságával szemben mindenkor tanúsított segítő és gyarapító alyai jógaért. mely hízlelettel, hatalaljos szeretettel és egyházi lelkesedéssel.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNYHEGYI VÁROS DÍSZPOLGÁRÁVA

megválasztotta és min dazon jogolara, szabadságotának és jóleteményének részvétét lelje, melyek bel ezen városnak polgárai hazánk elő forvénnyai és városunk szabályrendeletének jóga elhatározta.

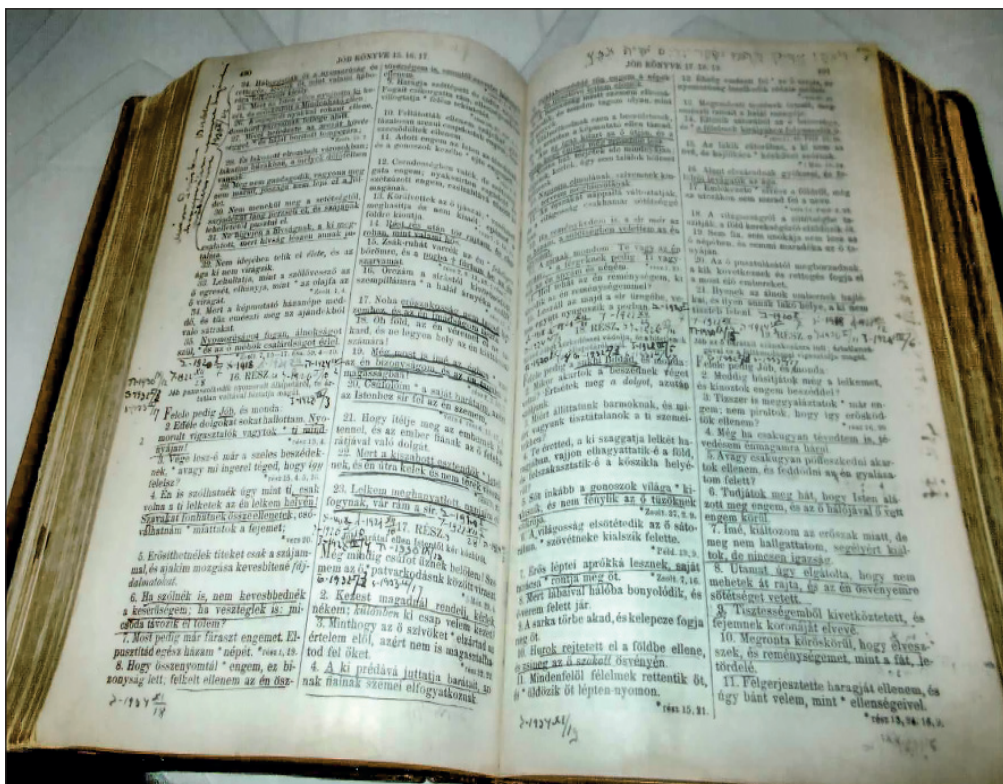
Kétf. Hajdúböszörményben az Úrnak 1936-ik évében, május havában...

Székely
 főjegyző

J. J. J. J. J.
 polgármester

Istenbe vetett rendíthetetlen hittel

Látszatra olyan, mint minden Biblia. Könyvészeti szempontból legfeljebb a borítója készült különlegesebb gondgal, művészi kivitelben. Afféle bőrdíszműs remekként rajta a református egyház jelképével, a zászlós báránnal. No, meg a lapjai formálódtak rendkívül finom, vékony, de nem átlátszó papírféleségből. Egyébként 1912-ben jelent meg Budapesten a Brit és Külföldi Biblia-Társulat kiadásában. Tartalmilag a teljes Szentírást tartalmazza. Mindazokat a könyvecskéket, amelyek Ószövetség és Újszövetség címmel a zsidóság és a kereszténység által szentnek tartott iratokat foglalja magába. Szövegét illetően magyar nyelvű, Károli Gáspár-féle fordítású. Az elő- és utólapokkal együttesen közel ezer oldal terjedelmű. Az utólapok térképoldalakat tartalmaznak, melyek segítenek a bibliai szövegekben előforduló földrajzi helyek azonosításában, a területek jellemző tájféldrajzi sajátosságainak megismerésében.

Baltazár Bibliája

A Bibliájának fedőlapja

Elicy melom or Mr King ¹⁹¹³
 (II. 14. 11. 9)
 Lebram 1913 X/23
 Szeressük át (keress); mert ő
 "előbb szeretett minket". I. János 14. 19.

$\frac{1}{2} = \frac{1}{2}$
 $\frac{1}{3} = \frac{1}{3}$
 $\frac{1}{6} = \frac{1}{6}$
 $\frac{1}{4} = \frac{1}{4}$
 $\frac{1}{5} = \frac{1}{5}$
MÓZES ELSŐ KÖNYVE.
 A TEREMTÉS RŐL.

Ἐδοῦ ἡ χάρις καὶ ἡ κοινῆ ἐξουσία τοῦ ἁγίου πνεύματος
 καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ
 ἡμῶν πάντων. Μετὰ ἡμῶν ὁ θεὸς
 II Cor. XIII. 13.
 The grace of the Lord Jesus Christ
 and the love of God
 and the communion of the Holy Spirit be with
 you all.
**A MÁTÉ ÍRÁSA SZERINT VALÓ SZENT
 EVANGYÉLIOM.**
 1. RÉSZ.
 16. Jákób nemzé Józsefet, férjét Mária-
 nak, a kitől született Jézus, a ki * Krisz-
 * rész 27. 17. 22.

Saját kezű bejegyzései a Bibliájában

Nos, ez a Könyvek Könyve a néhai püspök, Dr. Baltazár Dezső egyik legféltebb kincse volt. Ő maga 1920-ban így vallott erről: „A lelkem oltalmával magamhoz vettem a bibliámat. A sokszor átolvasottat. A sok veszedelemben kísérőt. Szinte talizmán lett már nekem ez a könyv. Nem tudom úgy felvenni és letenni, hogy ajakaimmal ne érinteném... mindennapi lelkitáplálékom gazdag tárháza.” Vele is volt ez a Biblia élete minden történéseinél. Próbáltatásai súlyos idejében például 1919. április 20-án, a „fekete húsvéton”, amikor a proletárdiktatúra zsarnokoskodása jóvoltából a debreceni rendőrpalota börtönébe hurcolták: „ott voltam a föld alatti börtönben egyedül... az ágy szélére ülve elővettem a szentírást. Az én szent útítársamat: a teljes bibliát..., s dobogó szívvel és szorongó lélekkel nyitottam meg a börtön fenekén... Hanyat feküdtem a kemény börtönágyon. Párnául fejem alá tettem a bibliámat”. Vagy éppen 1919. július 19-re virradó éjszakán is, amikor a megszálló román katonák rablógyilkos merényletének volt kitéve családotól a zeleméri birtokán: „A viharvert család csapzott lelki szárnyakkal, gyötrött testtel, szabadulásért sóvárgó szívvel ülte körül az asztalt. Mindenkinek szeme a szent könyvre tapadt... Áhítatos szorongással nyitottam meg a szent könyvet... amint a nyitott helyre pillantottam az Isten felénk fordult orcáját láttam fényeskedni.”

Ám a szeretett Biblia elkísérte az első világháború idején, három alkalommal, a negyed esztendőt kitevő harctéri útjaira is. Vele volt Karintiában a Plöcken-hágó haláltornácán ugyanúgy, mint az olasz fronton az 1672 m magas Monte Solarollo egekbe nyúló kavernáiban, vagy éppen a Piave parti halálsíkkátorokban. 1917. június 10-én a magyar királyi 16. honvéd gyalogdandár katonáinak és a 17. népfőlkelő gy. o. tartalék századainak belőle olvasta az Igét az úrvacsorás istentiszteleten a Gyimesben is. Ott, ahol szuronyrohamokban osztották a halált, ahol srappelldarabok által megnyomorított testek, és záporként hullott gránátésők elárveltjai várták a vigaszt Baltazár a Bibliáját nyitotta meg. A tábori istentiszteleteken, az ezredsegélyhelyeken, a hadi kórházakban (Laibach, Tarvis, Ugovie, Villach, Oberdrauburg, Innsbuck, Breslau, Oswicin, Krakkó, Jaroslan, Radymno, Marbourgeth, Kötschach, Kierschack, Plöcken, stb.) a Bibliából szólta a reménység Igéjét. Messze járnánk azonban az igazságtól, ha csak a vulkánikus időket emlegetnénk. Baltazár püspök ugyanis az élet minden helyzetében, békés és kevésbé békés pillanatokban, magánál tartotta és megnyitotta kedves Bibliáját. S miközben megkérdezte az Urat, tintával, grafitval, tintaceruzával számtalan szót, mondatfoszlányt, dátumot, morfológiai jelet, megjegyzést írt a bibliai versek mellé. A magyar, a héber, a görög, a német és az angol nyelvű bejegyzések tömegesen, sűrűn, egymásra zsúfolva

szinte nyüzsögnek, hullámoznak a Bibliája lapjain. Mindjárt az előlapokon sajátkezű bejegyzéssel választott két vezérigéje olvasható: A II. Kor. 12. 9. „Elég néked az én kegyelmem; mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el.” és János I. 4. 19. „Szeressük őt; (tudniillik Jézust) mert ő előbb szeretett minket”. Majd magyar, angol és német nyelven istentiszteletei rendtartással összefüggő szövegek következnek. Például szereztetési ige, apostoli köszöntés és fohász, bűnbocsánathirdetés stb. továbbá az Úr imádsága német nyelven, az Egyetemes hitvallás angol nyelven stb. Az utólapon a protestáns családi hagyományokhoz híven személyes vonatkozású bejegyzések sorakoznak: mikor, kivel kötött házasságot, mikor születtek a gyermekeik, milyen neveket kaptak a keresztségben stb.

Ami pedig a Biblia szövegtestébe beékelte jegyzeteket illeti, azoknál a következők figyelhetők meg:

- Először is, jól láthatóan, fekete tintával, tetszetős, rendkívül apró gyöngybetűkkel a püspök az ószövetségi részben héber nyelven, az újszövetségi részben pedig görög nyelven Igéket írt a lapszélékre. Főként Mózes könyveinél és az evangéliumoknál figyelhető meg ez a gyakorlat. Valószínűleg az általa lehangsúlyosabb részleteket emelte így ki.
- Aztán vannak oldalak, amelyekre magyarul, héberül, görögül témamegjelölő fogalmakat, kulcsszavakat, esetleg szövegértelmezéssel kapcsolatos kifejezéseket, valamint ókori keleti történelmi eseményekre, személyekre utaló szavakat, mondattöredékeket írt.
- A szöveg közé vagy a lapszélékre szép számmal jegyzett kor- művelődés- és művészettörténeti eseményekre, tárgyakra utaló kifejezéseket.
- A szövegközi vagy melletti üres helyekre főként tintaceruzával vagy lagossági-, elválasztó-, egyenlőség-, megfelelés jeleket tett, illetve rövidítéseket írt.
- Egyes helyekre bibliai hidakra, valamint keresztpárhuzamokra utaló kifejezéseket jegyzett.
- Néhol a bibliai szöveg költői potenciájához fűzött megjegyzést.
- Gyakran írt az igeversek mellé dátumokat, esetleg helyszíneket is jelölő szavakat. Ilyen módon is rögzítve, hogy az adott Ige kapcsán mikor és hol szólt a gyülekezetekhez.
- A bejegyzésekkel, mondatfoslányokkal, dátumokkal, szavakkal, nevekkal és jelekkel teletűzdelt Bibliában külön csoportokat képeznek azok a beírások, amelyek arra utalnak, hogy éppen milyen alkalomból nyitotta meg a Könyvek Könyvét. Bevett szokása volt ugyanis, ahogy mondani szokta volt, hogy „meg szoktam nyitni a

Bibliát, hogy megtudjam a nyitás helyén mit jelent nekem az Isten.”

Megnyitotta, ha egyházkormányzati kérdésekben, helyzetekben kellett döntenie, határoznia: Például „Mikor jelentést kértem az Úrtól az amerikai utam sikere felől.” (Mózes V. 30. 9. mellé írva)

„Mikor megtudtam, hogy az amerikai követség nem ad engedélyt a beutazásra” (Ezsdrás 9. 2-4-6. mellé írva), „Újra megkérdeztem az Urat, amikor az amerikai útról az idénre le akartam beszélni” (Sámuel I. 14. 45. mellé írva), „Mikor a textus kereséséhez fogtam, hogy amerikai utam előtt a búcsú egyházi beszédemet megírjam” (Királyok I. 8. 61. és 9. 3. mellé írva), „Érdemeink nincsenek csak mentségünk” (1930.XII.18-án a Zsoltárok 119. 75. mellé írva), „Itt nyílt ki a Szent könyv 1922.III.24.” (Pál levele a Galatabeliekhez 4. 13-14. mellé beékelve), „Debreceni Kálvinisták... templomra gyűjtés...” (1920. IX.21-én Zsoltárok 119. 81. mellé jegyezve).

De a Bibliában talált útmutatást politikai tevékenysége során is. A lapszéli jegyzetek, a szöveg közé szúrt mondattöredékek között szép számmal fordulnak elő a következő típusúak: „Mikor tanácsot kértem az Úrtól, hogy bele menjek-e a politikai küzdelmekbe mint vezér” (1930. VIII.26-án Mózes V. 32. 2-4. mellett), „Mikor kérdeztem az Urat menjek-e tovább a 12 ponttal” (Nehémiás I. mellett), „London 1920.I.20.” (Királyok II. 2. 21. mellé írva), „Mikor Párizsban...” (Jób 4. 24-31.), „Mikor ellenem újra támadás történt, gonoszságról értesültem” (1923.III.4. Királyok I. 8-16.), „Bethlen gonoszul rám támadt” (Zsoltárok 32,33,34), „Újra megkérdeztem az Urat az áskálódások felől” (1924.VI.16. és 25-én Sámuel I. 14 45 mellé írva), „Fábián Béla tudtomra adta, hogy a nép várja tőlem a liberalizmus zászlóbontását” (1935.I.14-én bejegyezve a Zsoltárok könyvébe XXXII. zsoltár 6-7 strófa mellé, XXXIV. zsoltár 5-16 mellé és XXX. zsoltár 10,23,24 mellé).

A Bibliához fordult, ha hön szeretett hazája életében jelentős események játszódtak. Hiszen a Könyvek Könyvének lapjain egymásra torlódnak a következő bejegyzések: „Bételőben van a jövendőlés... oláh megszállás” (1919. Mózes V.28.), „Mikor a beolvasztási kísérlet ellen tiltakozni mentünk a román katonai kormányhoz” (1919.X.23. Királyok I. 21. 29.), „Mikor úgy látszott, hogy a románok elvonulnak és utánuk még bizonytalanabb lesz a jövő” (1919. júli 21. Esaiás 3. 11-13), „Mikor megkérdeztem az Urat, hogy karácsonyra kimennek-e az oláhok” (1919.XII.13. Mózes IV. 14-20), „Mikor jelentést kértem a magyar csapatok bevonulása utáni dolgok felől” (1920.II.25. Királyok 18-19).

A Biblia volt támasza, menedéke, ha hűségese férjként, szerető családapaként, nagyapaként családja és rokonsága tagjait ölelte szívére nagy örö-

mök vagy megpróbáltatások közepette: „Mikor az utolsó levelet írtam haza Amerikából a feleségemnek, a levéllel nyitottam meg a Bibliát és ide szólt” (1925.III.15. Zsoltárok 71), „Amelynek hajnalra fordulóján eltávoztak tőlünk a román haramiák, akik minden testi és lelki javunkat szorongatták csendes lakozásunkban a Zeleméri pusztán” (1919. június 19. 91. zsoltár), „Így tett mivelünk az elmúlt éjszakán amikor oláh poroszlók törtek életünkre és békeségünkre a zeleméri lakozásban” (1919.VII.19. Pál levele a Korintusbeliekhez I. 10.), „Erzsike leányom megkérésekor” (1921.V.17. Királyok I 13), „Mikor Izuka jó kis leányom felől kérdeztem az Urat az ő aggodalmas nyomorúsága idején” (1931.VIII.8. Krónika I. 12. 13.), „Évi leányom leánya születése napján” (1929.V.2: Eszter könyve 4. rész), „Izuka esküvője napján” (1933.VI.14. Pál levele Korintusbeliekhez 9. 8.), „Mikor Béla vöm dolgaiban Újpestre mentem” (1936.VIII.4. Zsoltárok 22.), „László fiam jön velem Amerikába” (1924. IX.6. Királyok II. 3.7.) stb.

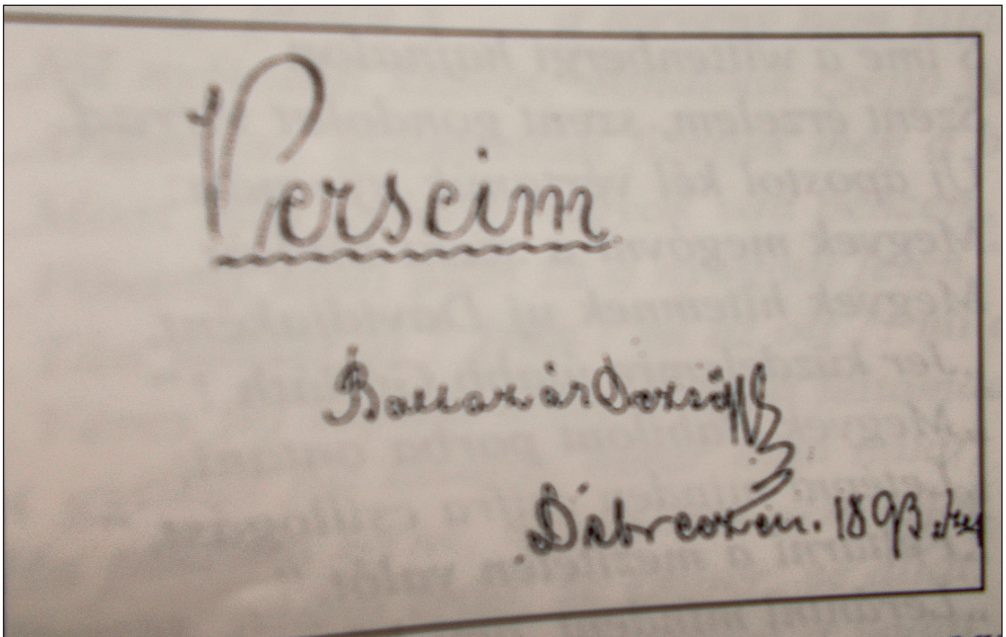
A Biblián át Isten lelke sugárzott át hozzá amikor személyes sorsában a romlandó test nagy betegségeivel viaskodott. Jóllehet nem volt panaszkodó típus, betegségéről nem beszélt, testi fájdalmainak részletezésével sem családtagjait, sem barátait nem terhelte, de megerősítésre, vigasztalásra neki is szüksége volt. Így aztán Szentírásának lapjain elvértve efféle mondatfoszlányokkal is lehet találkozni: „Kértem az én Uram tanácsát mikor intenzív vizsgálaton voltam a zsidókórházban” (1935.IV.12. Ésaías könyve 57 15-19.), „Nagy szorongás és romlás között” (1930.IX.27. 91. zsoltár 18-22.) stb.

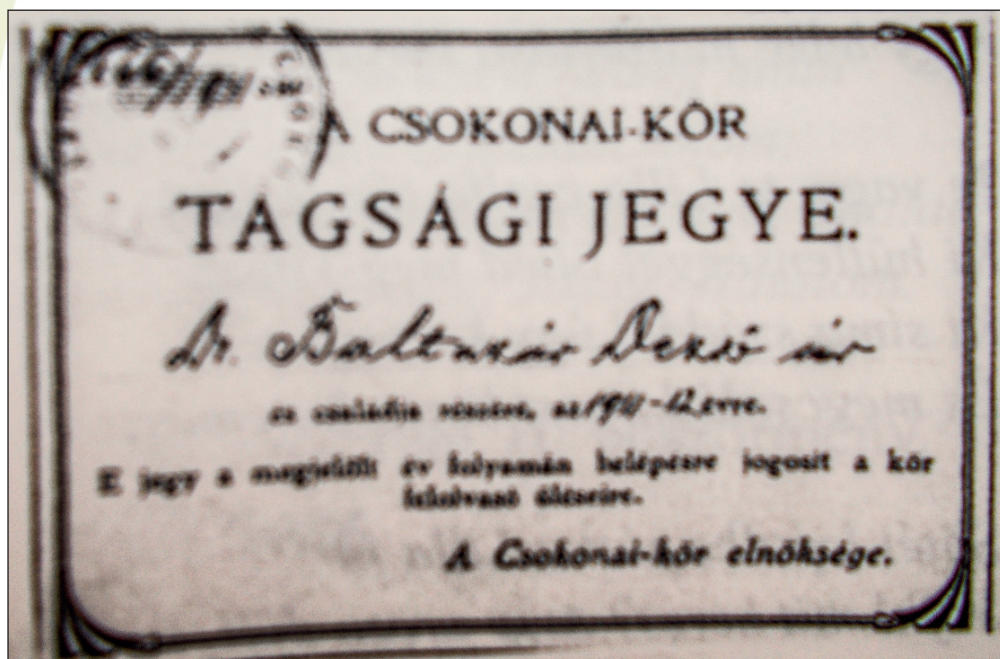
Összességében tehát elmondható, hogy Baltazár püspök Bibliája ékesen tárja a figyelmes olvasó elé, hogy tulajdonosa mindenkor Istenbe vetett rendíthetetlen hittel szentelte meg az élet minden területét. Ugyanakkor a bejegyzések ráirányítják a figyelmet olyan társadalmi, politikai eseményekre, egyházkormányzati történésekre, családtörténeti vonatkozásokra, amelyek mára már történelemmé szelídültek. S mindemellett megrajzolnak egy máig ható lelkipásztori portrét.

A poézis bűvöletében

Kevésbé ismert, sőt ma már nem is tudott, hogy Baltazár Dezső, a nagyte-kintélyű egyházkormányzói méltóság, a kiváló igehirdető és utánozhatatlan szónok, szépírói vénákkal is megáldott személyiség volt. 1893-1898 között szerteágazó feladatai és publicisztikai írásai mellett verseket is publikált. Mű-vei, nevezzük ifjúkori zsengeknek őket, többnyire a Debreceni Ellenőrben jelentek meg. Ám akadtak olyanok is, amelyek a Hajnal című belmissziói folyóiratban kaptak nyilvánosságot. Voltak persze, amelyek nem jutottak el valamely sajtóorgánumbeli megjelenésig. Csupán csak különböző nagyobb lé-legzetű egyházi alkalmakon (pl. Református Ifjúsági Egyesület budapesti gyű-lése, Reformációi emlékünnepe Budapest stb.) hangzottak el élőszóban. Megint mások emlékkönyvekbe kerültek, vagy éppen örökre nyilvánosság nélkül ma-radtak. Verseivel talán nem is akart mindenkor közönség elé lépni, hiszen a poézis bűvöletében élő emberként pontosan tudta, hogy melyek a művészinak nevezhető alkotások, és melyek zsengek. Mindazonáltal írta a költeményeket, mert leküzdhetetlen erővel lépett fel ifjonti lelkében az írás vágya. Ennélfogva mintegy két tucatnyi verset hagyott maga után. Szépen csokorba gyűjtve őket „Verseim” címmel egy kéziratos kötetben.

Baltazár Dezső élete minden szakaszában vonzódott a költészethez. Már

apró gyermekkorában szívesen tanult verseket, és jó versmondó készséggel bírt. Legeredetibb magyar költőnek Arany Jánost tartotta. Csokonai Vitéz Mihályt pedig Istentől ihletett lángésznek nevezte. Csokonainak a Magyar klasszikusok sorozatban megjelent kötetéhez a bevezetőt ő írta. Eme írásának alapossága, hangvétele jól példázza a lírához való viszonyulását. Az sem mellékes, hogy néhány zsoltár és dicséret szövegét az eredeti héber versszövegek alapján átdolgozta. Mindazonáltal Baltazár nem volt tudatos versművész. A mélyebb, élményszerű megnyilatkozások, a színesebb, bizalmasabb vallomások hiányoznak nála. Bár olykor-olykor a lelkében lobogó érzelmeket, hangulatokat figyelemre méltóan rögzítette, de tolla leginkább nem az átélt érzésekre szorítkozott. Mégis feltűnő, hogy mennyi szendergő vágy, mennyi már-már tisztán csengő vallomás és mennyi hamis hangot és merev mozdulatot elutasító természetesség van jelen a verseiben. A költeményeit azonban műfajilag kevésbé lehet besorolni. Írt persze homogén, egyszerű érzést, egységes hangulatot kifejező hagyományos dalt vagy magasztos gondolatokat megszólaltató, szélesen hömpölygő keretes szerkezetű ódákat. Máskor bensőséges érzésekből fakadó fohászt meg egyszerű, tömör gondolati jellegű epigrammát, esetleg könnyed, szellemes rögtönzéseket vagy borongós hangvételi elégiát, de sokszor ugyanazon költeményen belül több műfaj sajátossága gyűl. Jól-lehet szándékosan nem volt híve a műfajvegyítésnek. Tematikailag leginkább

a vágy, a borongós, a szomorúság, a szerelem, az emberi hit, a lelkiismeret, az emlékezés, a kétségek, a szent titkok köre szerveződtek a művei. Bár tartalmi vonatkozásban meglehetősen szűkkörű a költészete, mégis egyik-másik versében jó stílusérzéssel fájdalmasan szép gondolatokat is megformált. Nem egyszer az elmélyült irodalmi műveltséggel rendelkező alkotó áll elénk, aki meg-megcsillantja jó formaérzékét és könnyed verselő képességét. A kifejezőkészséget illetően verseiben modernnek tekinthető nyelvi lelemények éppúgy fellelhetők, mint a romantika kedvelt szókapcsolatai. Az efféle nyelvi elemek mint „horgonyt vető remény”, „sötét vak éj”, „küzdelmek árja”, „kétség homálya”, az „öröm csalfa délibábja”, „a csend néma fátyola”, „ kínok vad fulánkja”, stb. jól megférnek a már-már adys merészségű metonimiákkal (pl. hit-mannája, csókba fürdőző szavak, beteg-remény, vihart enyelgő, örökdő csillagtábor, béke-ág galambja, átok-villámok, lángnyelveken az Ige szárnyra kél stb.).

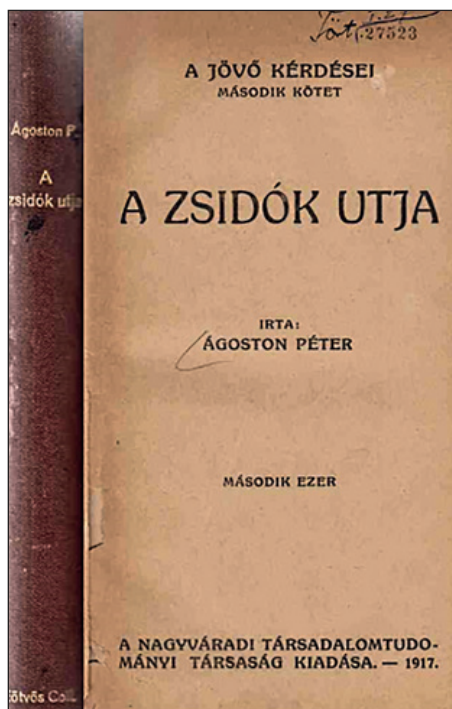
A versek aszerint, hogy a fiatal Baltazárt éppen hova szólította a szolgálat, s hol tört rá a kikerülhetetlen íraskényszer, térben és időben más-más helyeken és időkben kerültek be a kéziratos kötetbe. Vannak, amelyek Geszten bújtak elő a lelkéből. Pl. Templomi ének (1895-ből), a Munka (1896-ból), A cél (1896-ból), a Dal (1897-ből), vannak, amelyek Nagy-Kovácsiban íródtak. Pl. a Szerelem (1896.okt.1.), a Szent titok (1896.okt.4.), a Reformáció emlékére (1896.okt.6.), a Lelkiismeret (1896. október). Megint mások Budapesten születtek. Pl. a Vágy (1895-ből), a Fohász (1895-ből), az Emlék (1895. november), a Borongás (1896-ból), a Tragicum (1896), a Korunk (1896. október), a Múltam (1897.márc.14.), a Mikor remegsz (1898.dec.4.). De írogatott verseket Berlinben is. Pl. Szív-hűség (1898. január), Jelenem (1898. február), továbbá Innsbuckban 1898. augusztusában a Temetnek a mi kis temetőkben kezdetű dalt, vagy éppen Korytnicában is. A „Mond meg nekem te szende kis virág” kezdetű verse például 1896 júliusában éppen akkor íródott, amikor családjával a Liptó vármegyei Korytnicán nyaralt. Erről a nyaralásról egyébként szeretett, volt teológiai professzorának, Dr. Erdős Józsefnek is beszámolt egy 1896. aug. 2-án keltezett levélben. Többek között ezt írta: „Innen Korytnica vadregényes völgyéből menesztem e pár sort kedves jó Bátyámhoz... Én eljöttem ide családunk egyik részével, hogy a hely és levegő változtatása útján kedélyileg és egészségileg kissé szórakozzam. Ámde az orvos egy kezdődő gyomorbajt és idegességet olvasott reám, és e két betegség alapján olyan kúrát oktrojált reám, melyet az önkínzástól alig egy hajszál választ el. Hogy az orvos szavának hitelt adtam... abban édesanyám rábeszélő szavának van legnagyobb része...”. A korabeli ismert fürdőhelyen született költeményben azonban Baltazár nem a betegség miatt bánatoskodik, hanem egy bontakozó

és még bizonytalanak, viszonzatlanak érzett szerelem miatt. Megjegyzendő azonban, hogy mindahány verse nem vezethető vissza konkrét életrajzi történethez. Hiszen hangulati élmények stilizálásáról, visszagondolásokról, álomképekről van szó leginkább a műveiben. Kevés kivétellel ez mondható el a Hajdúböszörményben kikristályosodott verseiről is. Böszörményben írta pl. a Kétség-Nyugalom, a Véglemondás, az Ibolya koszorúba, a Változás és A Mariska emlékkönyvébe c. verseket. Ezek közül az első kettő és a Változás kapott nyilvánosságot a Debreceni Protestáns Lapban, illetve a Debreceni Ellenőrben. Egyébként 1893-ban, 1896-ban és 1897-ben papírra vetett költeményekről van szó, melyekben a hit fényéről, a reményvesztettség hangulatáról, az égi szent erőről és a vágyott üdvösségről szóltak. Baltazár persze írt tréfás kis szösszeneteket is. Amikor például hivatalból részt vett a teológián az első kápláni vizsgán, s a vizsgázók meglehetősen nehezen boldogultak a zsidó és a görög szövegekkel, akkor szellemes kis négy soros srófát rögtönzött. Vagy Dr. Benedek László neves debreceni ideg- és elmegyógyász Tangó c. versére, melyet a szerző a kasztíliai táncról írt, egy társasági összejövetelen tréfás kontra-verset írt. Igaztilia címmel. Amikor pedig 1933-ban Karlsbadban gyógyíthatatlan betegségre keresett enyhülést, megkönnyebbült egészségi állapotáért, egy hangulatos „kis-versessel” mondott köszönetet. A tréfás hangulatú viccelődő versek azonban tartalom és forma vonatkozásában mögötte maradtak az elégikus hangvétellű, vagy éppen magasztos szólamokat kínáló költeményeinek. Érdekes módon azonban énjének lírai hajlamát prózai műveiben is nyomon lehet követni. Mert akár művelődési és kulturális publikációkat, nevezetesen tárcanovellát írt, avagy sajtó-esszét esetleg glosszát stílusának dinamizmusa, színessége, valamint az újságírás nyelvi-gondolkodási sablonjainak kerülése, a mondatritmus hatását erősítő akusztikai effektusok egyaránt a művészi próza felé mutatnak.

A böszörményi zsidók hálája

Már évek óta dübörgött az első világháború. Véres pusztítással hömpölygött Európa népein is. Amerre járt romokba döntött városok, falvak és megnyomorított emberek maradtak utána. Ráadásul a szörnyűséges viharban újabb könnyek és gyász lehetőségét magában hordozva mindegyre szítódott a zsidóellenesség parazsa is. Miközben a férfiak hadba vonulása és az egyre csökkenő, de mindegyre dráguló élelmiszerek beszerzése alaposan megnehezítette a hátszágbeliek életét egyre több, zsidókra egyáltalán nem hízelgő vélemény kapott nyilvánosságot Magyarországon is. Sőt 1917-ben Ágoston Péter tollából megjelent egy könyv is A zsidók útja címmel, amely hírtelen feltüzelt a zsidóellenes megnyilvánulásokat, s lángot vetett a zsidógyűlölet.

Hajdúböszörményben akkoriban csaknem 1000 lelket számlált az izraelita hitközség. Az élén Grósz Hermannal és Blaszc Vilmos alelnökkel tevékenykedő közösség többnyire kispénzű zsidó családokat foglalt magában, hiszen a 147 adófizető hitközségi tag közül 101 úgynevezett kis adózó volt. Ami azt jelentette, hogy éves szinten 10 korona adónál többet nem tudott kisajtolni magából. De a leggazdagabbak is csak évi 200 koronával adóztak. Mindazonáltal a háború kezdetén a böszörményi zsidók többsége is egyfajta honfiúi háborús lelkesedéssel vett részt a közéletben. Az általános mozgósítás idején rögtön 20 izraelita atyafi került távoli hadi szolgálatra. Majd újabb és újabb bevonulások következtek. A hitközség tisztviselői közül ugyan Kampler Pinkász Péter tanító-jegyző, és az egyik metsző, aki egy személyben kántori teendőket is ellátott, valamint a samesz (egyházfi) fölmentését az Országos Ortodox Iroda vezetőjének, Frankl Adolf közbenjárásával sikerült kijárni, de a háború egyre több embert kívánt. Közben a hadbavonult hitközségi tagok családja javára megkezdtek a gyűjtést. Mindjárt 70 koronát össze is szedtek. Sőt a sebesült zsidó katonák rituális étellemezésével kapcsolatban is intézkedést foganosítottak. Aztán „tekintve a hadi kölcsön hazafias szent célját” 1915-

ben hadikölcsönt jegyeztek, illetve 1916-ban „a hazáért küzdő hittestvérek Macesz szükségletének beszerzésére” egy szombati kegyadományból befolyó összeget ajánlottak fel. És természetesen fogadták a Kárpátokba betörő orosz csapatok elől menekülő zsidókat, illetve az Erdélybe 1916-ban benyomuló románok elől futó hittestvéreiket. A háborús évek előrehaladtával, a nehézségek fokozódásával azonban a honfiúi lelkesedés szertefoszlott. Ám az 1914-15. évi háborús lelkesedés lehanyatlásával együtt lassan megbomlott a hitközségben az egyetértés is. Egyre jobban kirajzolódott a közösség két táborra szakadása. Aszerint, hogy a pészachi választások során a Grósz vagy a Rubinstein családnak szavaztak-e bizalmat. S miközben az ellentétek egyre jobban kirajzolódtak, országos szinten a sajtóorgánumokban az említett Ágoston Péter könyv kapcsán egyre élesebb vita kerekedett a zsidókérdésről. Nyilván az oda s vissza csatározások, pengeváltások nem kerültek el a böszörményi izraeliták figyelmét sem.

Megrőkönnyödésüknek, félelmüknek a hitközségi jegyzőkönyvben is hangot adtak. Először a hitközség történetében antiszemizmusról ejtettek szót.

A böszörményi zsinagóga

Nem kis aggodalommal figyelve a publicisztikai pengevágásokat fedezték fel azonban Baltazár Dezső református püspök személyében a védelmezőjüket. Baltazár ugyanis a *Mi az igazság?* című írásában nyilvánította ki a kérdéssel kapcsolatos álláspontját. Többek között kifejtve, hogy „a zsidóságban azt az alapot kell megbecsülni, amelyre a kereszténység fölépülhetett, s azt a múltat, amelyből a kereszténység kifejlődhetett.” Továbbá azt is kinyilvánította, hogy „azt, hogy nálunk a zsidók a tudományokban és művészetekben nagy százalékban vannak jelen, nem bűnüknek, sokkal inkább érdemüknek kell tekinteni... a zsidók a szétszóródás után munkájukkal szolgálták a befogadó országokat... ezért... az állam keretében mint egyenlő honfitársat megbecsülni és szeretni kell őket...” Baltazár püspök eme művének sajtónyilvánossága után a böszörményi zsidók rögtön hálára kötelezettnek is érezték magukat. Annál is inkább, mert egy főméltóság vette védelmébe a zsidóságot, ráadásul aki tette földijük is volt. Mi sem természetesebb hát, hogy keresték a hála kinyilvánításának lehetőségét. Hamarosan megoldás is mutatkozott. A zsidók országos hivatalos lapja a heti gyakorisággal megjelenő „Egyenlőség” című sajtóorgánum ugyanis éppen gyűjtést szorgalmazott egy olyan alapítványra, amely Baltazárhoz volt köthető. Az Egyenlőségben megjelent felhívásra a böszörményi izraelita hitközség azonnal megmozdult. Maga a felekezet, mint közösség 200 koronát ajánlott fel, de a legközelebbi szombaton a főrabbi, Günsz Jakab és helyettese, Teichthal Salamon lelkesítő beszédében fordultak a hitközségi tagokhoz, hogy egyénileg is járuljanak hozzá a gyűjtéshez.

Egyes szám ára két korona.

XXXIX. évfolyam. Budapest, 1920. január 1. 1. szám.

EGYENLŐSÉG

Szerkesztőség és kiadóhivatal: BUDAPEST, V., Személynök-utca 25. szám.	A MAGYAR ZSIDÓSÁG POLITIKAI HETILAPJA.	Hirdetési osztály: VII., Kertész-utca 16. szám.
Telefonszámok: Szerkesztőség, kiadóhivatal és könyvkiadóvállalat ... 96-98 Nyomda ... 69-70	MEGJELENIK HETENKÉNT EGYSZER.	Előfizetési feltételek: Egész évre ... 100 korona Fél évre ... 50 korona Negyed évre ... 25 korona
	Szerkesztette 1886-1915 SZABOLCSI MIKSA.	Szerkeszti DE SZABOLCSI LAJOS.

A rettenetes év. 180 3
(Az Egyenlőség 39. évfolyama.)

Végül is 1917. június 24-én 1260 korona gyűlt még össze, melyet készségesen továbbítottak. Tulajdonképpen a két összeg együttesen sem tartozott nagyságrendileg a kiemelt nagy adományok közé, bár megközelítőleg annyi volt, mint a hitközségi tanító, Kampler Pinkász Péter éves fizetése, a zsidógyűlölet parazsának izzása idején azonban mindenképpen figyelemre méltó értékkel bírt.

A zsidó hitközség ajándéka Baltazárnak

Legendába költözött külső szolgálat

A rákóczi református templom

Baltazár Dezső vulkanikus időkben negyedszázadon át kormányozta a Tiszántúli Református Egyházkerületet. Amikor a püspöki szolgálata 1911. augusztus 15-én kezdetét vette az egyházkerület 1 millió 400 ezer református lelket számlált. A területileg és népességszámban hatalmas kerületet a püspök szolgálata 25 éve alatt csaknem teljesen bejárta. A hívekkel való érintkezést, a gyülekezetekkel kapcsolatos látogatásokat mindenekfelett elsődleges kötelességének tartotta. Alkalmas és alkalmatlan időkben legendás pontossággal és odafigyeléssel végezte a külső szolgálatokat. Így aztán ahogy Dr. Kocsis Elemér, egyik utódja a püspöki székben, fogalmazott 1996-ban „egyetlen püspök sem látogatta annyit a Tiszántúl gyülekezeteit mint Baltazár Dezső.” A generális vizitációk, az ünnepélyes egyházi rendezvények és alkalmak akkor sem riasztották, ha nagy távolságokat kellett megtennie, vagy éppen apró falvak kis, erőtlén gyülekezeteit kellett látogatnia. Netán kényes kérdések voltak terítéken. A generális vizitációk során, melynek száma püspöksége ideje alatt meghaladta a négyszázat, jutott el 1932. szeptember 21-én a rákóczi református egyházközségbe. Ez az eklézsia a korabeli Heves-Nagykunsági Ev. Reform. Egyházmegye legfiatalabb és legkisebb tagjaként élte hitéletét a Tisza

bal partján, Szolnoktól délre, egy kincstári tulajdonban lévő pusztán kialakított telepes faluban. Maga a református egyház 1883. szeptemberében kezdte meg működését a tiszaföldvári református anyaegyház leányegyházaként. Majd 1891-ben sor került az anyásítására. Lélekszáma általában 350-400 fő között mozgott, s az eklézsia anyagi állapota a kezdetektől gyenge volt. Mindazonáltal működtetett egy államsegélyes hitfelekezeti elemi iskolát, és 1909-ben négyszáz férőhelyes saját templomot épített. Baltazár püspök látogatása idején a gyülekezetet Gáborjáni Szentmiklósy József pásztorolta, akit a népnyelv csak úgy emlegetett, hogy Krisztus egyházának sáfára. Mellesleg poétikai lelkületű, szépírással is foglalkozó lelkész-tanító, akinek elbeszélés kötetei jelentek meg az Ifjúság és Népkönyvtár sorozatban. Jó tollú ember lévén az Egyháztanácski-községi gyűlések Jegyzőkönyvében a Dr. Baltazár Dezső által tartott generális vizitáció történéseit is megörökítette. A továbbiakban ebből a

A rákóczi falvi parókia

mára már több szempontból is forrásértékű írásból idézünk részleteket: „1932. szeptember 21-én Főtiszteletű és Nagyméltóságú Dr. Baltazár Dezső püspök úr, Maklár Károly egyházkerületi főjegyző és Futó András püspöki titkár kíséretében Rákóczi falvára érkezett. A magas vendégeket a község határában méltóságos Almásy Sándor vármegyei főispán, Dr. Erdődi Harrach Tihamér

országgyűlési képviselő, Rákóczifalva képviselő-testülete fogadta díszhintóval és tizenhat tagból álló lovas bandériummal. A vendégek délután 4 órakor érkeztek a községháza előtti diadalkapuhoz, melyet a vendégek tiszteletére állított a község. Ott a település előljárósága nevében Nagy Tibor jegyző úr üdvözölte a vendégeket. A díszes vendégek a diadalkaputól gyalog vonultak a református templom bejáratához. Útjukat a leventék és fehér ruhás lányok szegélyezték. A templom ajtajában a presbitérium élén Komlószy Gábor tiszasasi lelkész társaságában magam köszöntöttem önmagyméltóságát. Emlékeztetvén, hogy 390 évvel ezelőtt Izabella királynő pihent meg ezen a tájon, s töltött egy éjszakát Tisza-Varsányban, melynek romjai felett a mai Rákóczifalva felépült. Köszöntő szavaim után Szász Erzsike, Szász János tanító, egyházközségi jegyző kicsiny leánykája nyújtott át virágcsokrot a főtiszteletű úrnak... Majd miután a parókián Püspök úr papi díszbe öltözött harangzúgás közepette bevonult a zsufolásig megtelt templomba. Az „Im bejöttünk nagy örömmel” fennálló ének és XC. zsoltár 1. versének éneklése után fennszárnyaló imával vezette a lelkeket az Úr zsámolyához... Öt órakor a református iskola tantermében a küldöttségek tisztelgése következett. Szolnok vármegye nevében méltóságos Almásy Sándor főispán, a községi képviselő-testület nevében Gejhoffer László gazdatiszt, a községi iskola tantestülete nevében Resz József igazgató, a községi polgári szervezetek nevében Filemon Ignác, az egyház kebelében működő Szeretetszövetség képviselőjében Juhos Károly köszöntötte a főméltóságú Püspök urat... A generális vizitáció alkalmából összehívott presbitergyűlésen Gaál Vilmos főgondnok, Szilvási Lajos gondnok, Laczák Mihály, Fejes János, Stramkó Béla, Szabó Ferenc, Szendi Lajos, id. Rékási János, Csete Péter, Juhos Károly és Szász János presbiterek jelentek meg, valamint részvételi joggal a gyűlekezet valamennyi felnőtt korú férfi tagja...”

A közel száz esztendővel ezelőtti generális vizitáció, miképpen azt az idézett részletek jócskán bizonyítják, tartalmazott több olyan elemet, amelyek a kor szokása szerint, az esemény méltóságteljeségét, ünnepélyességét voltak hivatva emelni (pl. lovasbandérium, diadalkapu, díszhintó, fehér ruhás lányok, díszsorfala stb.). Ezek bizonyára kevesek voltak Baltazár szíve előtt, de ő, mint a teológia szomjas és alázatos művelője, sokkal inkább a következő kérdéskörök alapos áttekintésére helyezte a hangsúlyt.

- az államsegélyes református elemi iskola fenntartásának lehetőségei. A vallás- és közoktatási miniszter ugyanis a látogatást megelőzően leiratban közölte, hogy a rákóczifalvi egytanítós osztatlan református elemi iskolának a tanítói fizetést kiegészítő államsegélyt csak abban az esetben folyósítja, ha az iskola a helybeli nyolctanítós állami elemi iskolával a tanulók osztályok sze-

rinti megoszlása alapján együttműködik, s az egyház az együttműködést főhatósága által megerősített határozatban biztosítja.

- az eklézsia aggasztó anyagi helyzete. Az egyházközségnek szaporodó hátralékai voltak az egyházmegyei és kerületi közigazgatási költség területén. Közalapi tartozásai mellett jó ideje nem tudott fizetni a lelkészi nyugdíjintézetnek sem. Sőt kamattartozásai voltak a szolnoki Hitelszövetkezetnél, mely pert helyezett kilátásba.

- a gyülekezet erkölcsi élete, alaptalan áskálódások és vádaskodások, szeretetlenség, a fungáló lelkipásztorral szemben. Megelőzőleg

Szilvási Lajos presbiter vádlevelet nyújtott be a Püspöki Hivatalhoz, melyben a lelkészt hamis költségvetés készítésével, hűtlen pénzkezeléssel vádolta. Továbbá azt is felróta, hogy kevesen járnak a templomba, a gyermekeknek pedig nem tanítja meg az énekeket.

A meglehetősen hosszúra nyúlt és olykor-olykor a heves szócsatákat sem nélkülöző presbitergyűlésen aztán helyükre kerültek a dolgok. Baltazár higadtan és mesteri módon megfontolt tanácsokkal, intésekkel és megoldási javaslatokkal lecsendesítette a lelki hullámokat. Jóllehet az iskolát megmenteni nem lehetett – egyike lett annak a harmincegynek, amelyekkel 1922-1937 között Magyarországon a református iskolák száma csökkent, ám a kised eklézsiaiban helyreállt a béke. Hiteles adatok, okmányok és tanúk híján a rá-

Szentmiklóssy József lelkipásztor

A vármegyei előkelőségek

galmazásokat feltűzelő presbiter bocsánatért esdekelve visszavonulót fűjt. Az Egyháztanácsi-községi jegyzőkönyvbe pedig a püspök aláírásával joggal került a következő megállapítás: „az egyház erkölcsi élete, a hívek templomba járása, úrvacsorával élése teljesen megnyugtató képet ad. A lelkeszi hivatal vezetése, az irattár rendben tartása, az anyakönyvek kifogástalan vezetése biznyságok arra, hogy az egyház lelkipásztora hivatása magaslatán áll. Az egyház külső és belső képe fáradhatatlan becsületes munkájáról beszél. Az anyagi helyzet aggasztó állapota kialakulásában a lelkesz kezei tiszta...” A késő esti, többterítékes díszvacsorán a parókia nagyebedlőjében, ahol Szentmiklósyné Bagó Csontos Ilona egyetemben a kurátor és presbiter feleségekkel ugyancsak kitétek magukért, a békétlenségnek már nyoma sem volt. Arról persze nem beszél a fáma, hogy a gazdag vacsora után, a tréfálkozni is szerető püspök, szokásához híven a rákóczi falvi parókián is megkérdezte a papnét: „Húgomasszony, aztán lenne-e valami jó kis szalonna a háznál?” A generális vizitáció emléke azonban megmaradt a gyülekezet emlékezetében. Annál is inkább, mert legközelebb hat évtized múltán, az egyházközség önállóvá válásának 100. évfordulójára, Dr. Kocsis Elemér személyében érkezett újra református püspök az eklézsiába, hogy a Jelenések könyve 3, 7-17 versei alapján Igét hirdessen az ünnepi alkalmon. Majd pedig 2009. június 6-án a református templom megépültének 100. évfordulóján Dr. Bölcskei Gusztáv püspök szólt a megmaradás Igéjét.

Szegélyezi tölgyes erdők lombozatja

A „Baltazár-kastély”

Hajdúböszörmény nagy kiterjedésű határában, a Bidesguti szántók környékén, ahonnan már jól látni a Városerdő tábláit, a Csereerdő tölgyeseit és az 1907-ben telepített Lorántffy szőlőskert parcelláit, lapul egy különös sorsú épület. Afféle szokatlan formájú tanya, amely az 1009-es tanyaszámot viseli, ám száma alapján soha senki nem emlegette. A köztudatban sokkal inkább kastélyként ragadt be. Jóllehet nem nemesi rezidencia volt, s külső megjelenésében és berendezése révén sem fényűző. Sőt nem volt hivatott sosem a tulajdonos család ősiségét, kiemelt társadalmi helyzetét jelképezni. Ugyan park, pontosabban gondozott kert ölelésében a mindenkori környezettől elkülönült, de kiváltságos lakásformát mégsem jelentett. És még az is megkockáztatható, hogy különösebben nem egyesítette magában az építészet, az iparművészet, az enteriorművészet és a kertművészet sajátosságait sem. Csupán csak az építető képzelete, személyes igényei, anyagi lehetőségei alakították ki formáját. Kínézetre egy részben földszintes, részben egyemeletes épületről van szó, mely

alaprajzolata szerint L alakú. Főhomlokzata téglalapra emlékeztet, s középső részén négy pilléren nyugvó erkély helyezkedik el. A pilléreket féloszlopok teszik díszesebbé, s a szélső vagy sarki pillérek pedig megkettőződnek. Az erkélyt áttört mellvéd díszíti hasonlóan az erkély alatti földszinti teraszhoz. Az erkélyes, egyemeletes épületrészhez egy trapéz oromzatú mellékszárny kapcsolódik L alakban. A teljes épület majdnem teljesen alápincézett, s az ablakok, ajtók egyenes záródású, szalagkeretes formát mutatnak. Alaposabb szemrevételezés során talán a kései historizáló stílus és a szecesszió némely formaelemeit lehet felfedezni rajta, de összességében a köznyelv által kastélynak titulált épület valójában nem több egy kényelmes szándékkal épített, nyaralási célokat szolgáló építménynél. Egykori tulajdonosa, Dr. Baltazár Dezső a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, nem véletlenül nevezte nemes egyszerűséggel csupán „kistanyának”. Mindazonáltal az egyszerű tömegkompozíciójú épület egy nagyméretű kert festői környezetében, növényekkel befuttatott nyitott teraszával, pillérek tartotta erkélyével, jócskán elütött a hajdúböszörményi határrészekén szokásos tanyaépületek formájától. Ennélfogva a városhatár népeisége idejekorán kastélyként kezdte emlegetni. Pedig maga az épülettömeg magja, a mai mellékszárny, ténylegesen is tanyának épült. Vagyis olyan gazdasági üzemhelynek a szántóföldi műveléssel hasznosított zeleméri

Unokájával a zeleméri kertben

határrészen, amely kezdetben időszakosan, majd állandó szállásjelleggel kapott. Az építésének idejét azonban nehéz pontosan meghatározni. Annyi bizonyos, hogy az 1883. évi III. katonai felmérés során készült térképen az 1009. számot viselő tanya nincsen feltüntetve. Nyilván azért nem tüntették fel, mert nem volt megépítve, hiszen a zeleméri határrészen csak az 1895-ben kezdődött tagosítás után épültek, szerveződtek a tanya gazdaságok. Viszont a XX. század elején az 1009. sz. alatti tanyatelken már állt egy szoba-pitvar-kamra térelosztású lakóház és néhány gazdasági épület, melyet az akkori tulajdonosról U. Szabó tanyaként ismert a közvélemény. Ennek a tájba beépült magános gazdasági egységnek, mely egyben életkezetet is jelentett, U. Szabó Mihály volt a tulajdonosa.

U. Szabó Mihály 1830-ban látta meg a napvilágot Hajdúböszörményben. Tehetős nagybirtokos család fiaként. Felmenői a zeleméri praediális azaz pusztaföldek bérlői között hamar feltűntek, mint nagy földterületet bérlő gazdák, akik állandóan ugyanazokat a területeket tartották bérlettulajdonukban. Magának U. Szabó Mihálynak is 1895-ben már 100 katasztrális holdnál nagyobb birtoka volt, s a húsz leggazdagabb böszörményi birtokos között jegyezték.

Egyébként U. Szabó Mihály és rokonsága Hajdúböszörmény életében a XIX. század második felében megkerülhetetlen szerepet játszott. Maga Mihály például a Szabadelvű Párt képviselőjében a város országgyűlési képviselője is volt egyidőben. Ugyanakkor választmányi tagja volt a Polgári Kaszinó Egyesületnek, továbbá a Bocskai szobor felállítását szorgalmazó szoborbizottságnak, az 1895. július 7-én életre hívott templomépítő bizottságnak is, mely arra volt hivatva, hogy a város másik református temploma megépüljön. Több tanéven keresztül buzgó és lelkes tagként munkálkodott a helyi református főgimnázium igazgatótanácsában. Feljegyezték róla, hogy a gimnázium jószágos támogatója és a tanügy odaadó barátja volt. Tehetős nagybirtokosként részt vállalt a hajdúböszörményi Cserépgyár Részvénytársaság igazgatótanácsának munkájában, valamint az 1869-ben alapított városi Takarékpénztár működésében. 1885-ből U. Szabó Jánossal, ifj. Fazekas Gáborral és Steiner Józseffel közösen egy terménykereskedő céget is irányított. Kisebb-nagyobb birtokrészei eleinte a várost övező határ különböző pontjain helyezkedtek el, majd a tagosítást követően szántóinak jelentős része a zeleméri határrészre koncentrált. Mellesleg korán özvegységre jutott. Felesége, Varga Lujza fiatalon elhalálozott. Élete derekán, 1895-ben másodjára is házasságot kötött. Ceglédy Máriát néhai Baltazár János városi főmérnök 1889-ben megözvegyült feleségét vette nőül. 1910. június 7-én bekövetkezett halálakor földjei, részvényei a gyermekeire szálltak. Nevezetesen a zeleméri határban lévő tanya-

birtok leányát, Izabellát illette, aki történetesen Dr. Baltazár Dezső református lelkipásztor felesége volt. Ilyenformán az 1009. sz. tanya és a hozzátartozó mintegy 137 katasztrális holdat kitevő birtok igazgatása, gazdasági irányítása a továbbiakban Baltazár kezébe összpontosult, aki egy személyben volt törvényes veje U. Szabó Mihálynak, s annak második házassága révén fogadott fia is.

A tanyásbirtok megöröklésekor Baltazár a böszörményi reformátusságot

A Baltazár gazdaságban

pásztorolta, s egyben az Alsószabolcs-Hajdúvidéki Egyházmegye esperesi teendőit is ellátta. Lelkipásztori szolgálata mellett azonban szerelme volt a föld is. Egyik alkalommal a következőképpen meg is vallotta a föld iránti vonzalmát: „Nekem is Isten az Atyám, s föld az anyám... Én is a búzaérlelő nap-sugáron keresztül tudom felismerni az Isten jóságos orcáját. Imádot hazám legkedvesebb darab földjére: a magam földjére alázatos és áhítatos szeretettel borulva érzem olyan közel magamhoz az Istent, mint igehirdető szószékem magaslatán. Derekam erős hajlásával, markom kérgesre törésével én is megtanultam és tudom a kaszát, kapát alkalmazni és tartani az ekeszarvát...”.

Az 1009. sz. zeleméri tanyán aztán hamarosan nagy változások vették kezdetüket. Az átalakításokat, fejlesztéseket főként az indokolta, hogy az örökség átvételét követően alig egy esztendővel Baltazárt a Tiszántúli Református

Egyházkerület püspökévé választották, s megnövekedett, szerteágazó feladatainak végzése közben szüksége volt egy helyre, ahová időnként családjával magánemberként visszahúzódhatott. Mindenekelőtt a tanyaépület átalakítására, bővítésére került sor. A szűk térelosztású építmény olyan modernizálására, amely lehetővé tette, hogy a püspök népes családjának és az esetleges vendégeknek, barátoknak, látogatóknak kényelmes életteret biztosítson. Hozzá- és ráépítéssel alakult ki az az L alaprajzolatú lakóház, amely összességében folyosókat, lépcsőházat, szobákat, konyhát, ebédlőt, mellékhelyiségeket tekintve több helyiséget foglal magába, és ma is látható. A megújítás, fejlesztés tervezője minden valószínűség szerint székhelyi Sebestyén Lajos építész volt, aki Baltazár baráti köréhez tartozott. A kivitelezők pedig böszörményi építőmesterek.

Természetesen a nyaralóvá átalakított tanya mellé a püspök nagy kertet is álmodott. Sok-sok falusi, parasztudvarokból ismert virággal és a szabadidő kulturált eltöltését szolgáló létesítménnyel. Napfürdővel és zuhanyzóval, tornaszerekkel. Magát a kertet szőlővel befuttatott kerítéssel övezte, s egy nagyobb, tölgyfából készült, oromzatán háromszögletű kapuféjdísszel ékeskedő kapun és két kisebb, egyáltalán nem díszes oldalkapun biztosította a ki- és bejáratot.

A család kényelmét, pihenését szolgáló épület tartozékai között a gyümölcsös és veteményeskert, valamint a majorsági épületek játszottak meghatározó szerepet. A majorsági vagy gazdasági építmények (cselédlakás, magtár, istállók, csikókifutók, karámok) a nyaralótól valamelyest északabbra az úgynevezett alsótanyán helyezkedtek el. Ott lakott a mindenkori tanyásgazda is, aki közvetlen testközelemben élt a nyaralóhoz tartozó birtokon zajló mezőgazdasági termelőmunkákkal. A 137 katasztrális holdat kitevő szántóföldön főként a hagyományos gabonatermelés élvezett elsőbbséget. Betakarításkor nagy, birkapörköltös, nótás aratóünnepéellyel. Az állattenyésztés területén pedig a ló- és csikónevelés kapott megkülönböztető figyelmet. A Kis Nonius és Nagy Nonius fajták főként a gazdaság számára nevelődtek, de a Norhstar és a Furioso fajták is előfordultak. Egy-egy időszakban általában 12-16, gondosan nevelt lóval számoltak. Természetesen az alsó tanyán egyéb állatfajták, malacok, hízósertések, borjúk fejőstehenek és nagy számban baromfifélék is előfordultak. A rendben tartott majorsági épületek, a termés hozamok, a nagy gonddal nevelt állatállomány és az alkalmazottak iránti emberséges magatartás alapján a Baltazár-birtokot az 1920-as években a korabeli sajtóorgánumok (pl. a Debreceni Független Újság vagy a Kelet-Magyarországi Napló) afféle mintagazdaságként emlegették.

A társadalmi élet központi helyeitől távol eső, szabadságot, természetközelséget kínáló püspöki hitbizomány ugyan egyáltalán nem volt nagy kiterjedésű, összefüggő, számtalan katasztrális holdat magába foglaló óriási birtok, sőt sok esetben inkább vitte a pénzt, mintsem hozta, mégis a családot, de legfőképpen magát a püspököt mélyeséges kötődés fűzte hozzá. „Zelemért oda nem adta volna a világ legnagyobb dominumáért sem. Ha a böszörményi határnak ezen a kistanyáján tartózkodott, ott megenyhült kemény tekintete, simogatásra hajlott erős keze. El tudta felejteni a rossz akaratú világ sok igaztalan bántalmát, mert izzó szeretete a hazai föld iránt

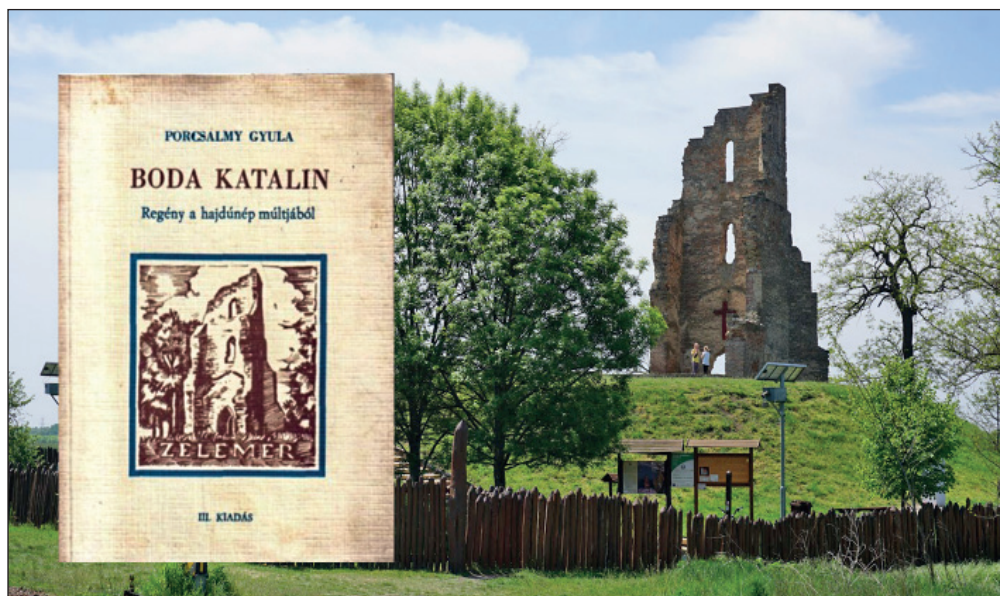
Baltazár a gyümölcsösben

mindent kiegyenlítő megbocsátássá vált.” – mondta róla Maklár Károly, utódja a püspöki székben, 1937-ben egy ünnepség keretében.

A család számára leginkább nyaranta felüdülést jelentő tanyás birtokon 1925 nyarán egy szolid avató ünnepély zajlott, melynek során Isten iránti hálával köszönték meg a kies szépségű pihenőhelyet. Az alkalomra íródott Baja Mihály debreceni református lelkipásztor Zeleméren c. verse. A poétikai lelkületű lelkész hús, egyenként négy sorból álló versszakban örököltette meg a birtok szépségeit és a tulajdonos család erényeit. A hol ünnepélyes, hol tréfálkozó könnyed hangnemben íródott elbeszélő költeményben a szerző apórlékosan bemutatott mindent és mindenkit. Csupán csak azt nem részletezte,

hogy a tanyás birtoknak helyt adó határrész egy középkori falu nevét őrizve kapta a Zelemér nevet. A Gut-Kelend nemzetségből származott Zelemér család faluja a tizenötéves háború idején pusztult el, ahogyan a család utolsó férfi tagja, László is, aki a messze Nyitrasárfőn alussza örök álmát. Legalábbis az életnagyságú, faragott vörösmárvány síremléke az ottani római katolikus templom falában talált végső helyet. Nyilván mindez elmondására nem is volt szükség, hiszen a család tudta, ismerte a históriát. Eleinte Böszörményből, később Debrecenből látogatva, költözködve ki a birtokra, mindig a középkori falu templomának romjainál fordultak a lovaskocsival a nyaraló felé, vagy szálltak le a vonatról. A templomrom fölé magasodva a hajdúsági tajnak, éppen hat kilométernyi távolságra a püspöki „kistanyától”, hirdette a zeleméri pusztá kies térségének hajdan volt életmorzsáit. Emberek, életek egymásra rakódott történeteit, amelyek hol bánatba, hol megvidámításba fordultak. A múlt páras-ködös világából őrizte Boda Katalin legendáját, a zeleméri Pallagiak és Zelemérik küzdelmeit, sorsfordító történelmi idők nehéz levegőjét. S a régi gótikus templom maradványai által hirdetett történesek mellett ott volt kezükben az a helyi hagyományokat és történelmi tényeket mesésen egybe szövő, hősi szemléletű romantikus történelmi regény is, amelyet Baltazár egyik böszörményi presbitere, egyben városi képviselő és tantestületi elnök, Porcsalmy Gyula iskolaigazgató írt.

Az idő előrehaladtával azonban maga a püspöki kistanya is az emlékek ör-

A Zeleméri csonkatorony és legendája

zőjévé vált. Falai között családi események, barátságok, találkozások, tárgyalások zajlottak. S jöttek idők amikor szomorú történések kusza szövedékei, a vagyon megszerzésére és elkobzására való törekvések keveredtek össze személyes tragédiákkal. És ivódott be minden kitörölhetetlenül a történelmi fordulatokat csöndesen megélt falakba.

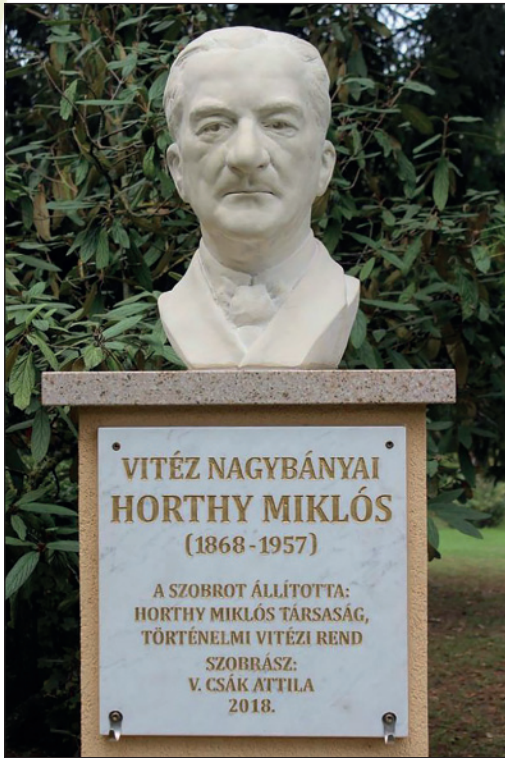
Az ideiglenes lakhelyként szolgáló püspöki rezidenciához mindenekelőtt

A Baltazár család a zeleméri kertben

ezer meg ezer szállal kapcsolódtak a találkozások. A nyaraló nyugodt, biztos jólétében minden betérő szép szóra és meleg fogadtatásra lelt. A hagyományos, magyaros vendégszeretet ott mindekinek kijárt. Az évek során meg is fordultak sokan a zeleméri házban. Nagytekintélyű híres emberek ugyanúgy, mint egyszerű, rangot, méltóságot nem viselő személyek.

Az illusztris vendégek sorában mindenekelőtt az ország kormányzóját, Horthy Miklóst kell megemlíteni. Ő 1927. június 3-án tett látogatást Zeleméren. Nevezett nap délelőttjén Debrecenben vett részt a központi egyetemi épület alapkövetési ünnepségén, majd délután Baltazár püspök társaságában Hajdúböszörményben járt. Este pedig a zeleméri püspöki tanyán vacsorázott, illetve ott is éjszakázott. Az államfő és az egyházi méltóság között akkoriban már éppen tíz esztendőre visszamenő ismeretség és személyes kapcsolat volt.

VITÉZ NAGYBÁNYAI
HORTHY MIKLÓS
(1868 - 1957)

A SZOBROT ÁLLÍTOTTA:
HORTHY MIKLÓS TÁRSASÁG,
TÖRTÉNELMI VITÉZI REND
SZOBORSZ:
V. CSÁK ATTILA
2018.

Ugyancsak ezen a napon gróf Klebelsberg Kuno magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter és Petri Pál államtitkár is jelen volt a püspöki rezidencián. A kultúrfőlényt, a művelődési felsőbbség programját megálmodó kulturpolitikus és az államtitkár egy nagy sétát tett a „kistanya” körül, s a püspökkel és néhány családtagjával (János fia, Erzsébet lánya, Vásáry Erzsike nevű unokája) közös fotózásra is sor került a kertben, hol gazdagon, már-már buján tobzódott a vegetáció. A püspök egyébként teljesen egyetértett a magyar népnevelés apostolával abban, hogy a nemzetet a tudás teheti naggyá.

Baltazár szerette a jó társaságot és megbecsülte a barátságot. Társasági

Klebersberg Kuno Zeleméren

és baráti érzésében azonban a személyes érdek soha nem motiválta. Eszményei érdekében irányító és uralkodó szellem volt ugyan, de mindenkor a szeretet szolidaritása vezényelte. Így aztán sokan körülrajongták, szerették és keresték a társaságát. Ő pedig szíves örömmel látta maga körül a barátait és híveit. Évente két alkalommal mindig össze is gyűjtötte őket. Az egyik alkalomnak nyaranta mindig Zelemér adott helyet. Püspöki beiktatásának emléknapján, augusztus 15-én nagy fehérasztalos, lassú

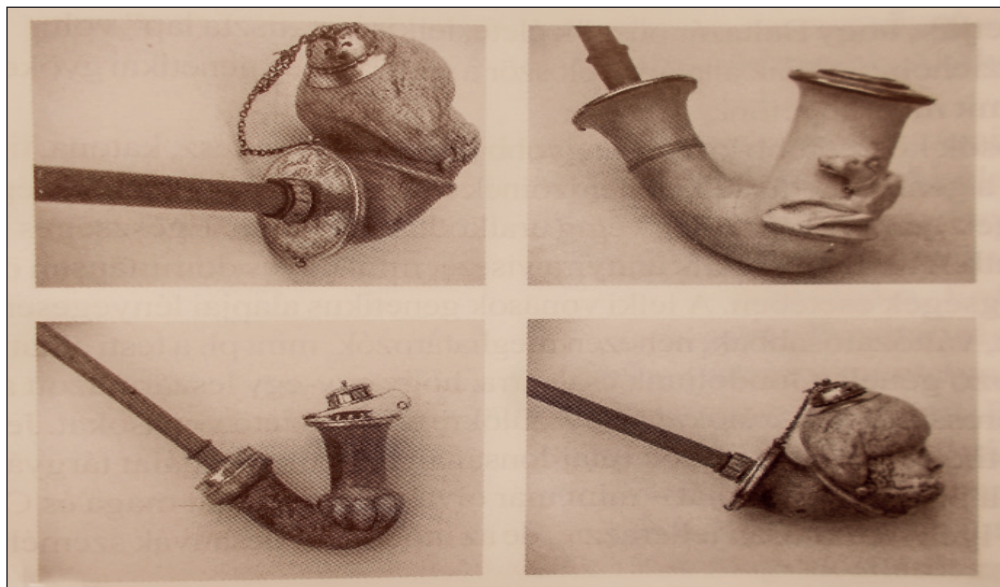
Baltazárné tálalószekrénye Zeleméren

poharazgatásos, pipázgatós, komollyal váltakozó vidám beszélgetéses találkozóra sereglettek össze a barátok, küzdőtársak. A résztvevők között többször jelen voltak: Kiss Ferenc enciklopédikus műveltségű egyetemi tanár, egyházkerületi főjegyző, Futó András püspöki titkár, Márk Endre előbb kollégiumi jogtanácsos, majd Debrecen város polgármestere, Baja Mihály református lelkipásztor, poéta, Csikesz Sándor egyetemi tanár, Dégenfeld József gróf elnöktársa a kerület élén, Kovács J. István budapesti teológiai tanár, Székelyhidasi Sebestyén Lajos építész, Ferenczy Gyula egyetemi tanár, Dávidházy János a Debreceni Egyházmegye esperese, Czeglédy Emánuel csepeli református lelkész, Kolozsvári Kiss László református lelkész, Vásáry József felsőházi tag, az Országos Gazdasági Kamara igazgatósági választmányának tagja. Utóbbi két személy, mint családtagok voltak jelen, hiszen a püspök vejei voltak. Az évenként ismétlődő, gondosan megtervezett találkozók közötti időkben is ke-

rült azonban jócskán sor alkalmi vendéglátásokra. A teljesség igénye nélkül például 1919 húsvétján Dobó Sándor hajdúböszörményi tanító, lapszerkesztő, az Országos Református Tanító Egyesület elnöke fordult meg Zeleméren Fenyvesi Sándor társaságában. Maga a püspök később így emlékezett erre a látogatásra: „Ebéd után a tanya előtti kis napfényes tér közepére helyezett kerek asztal körül pipaszó mellett folytattunk beszélgetést... A vulkanikus idők kráterre ontotta a társalgás anyagát”. Valamivel később, 1919. május 11-én pedig Dr. Szentpéteri Kun Béla egyetemi tanár, európai híru protestáns egyházjogász érkezett Zelemérré Futó András és U. Szabó Endre kíséretében. 1922. szeptember 15-én a debreceni nagygazdák, civisek tették tiszteletüket a kistanyán. Név szerint Jóna István a debreceni Gazdasági

Egyesület elnöke vezetésével Balogh István, Deák István, Nagy Sándor, Mike János, Ekly József és Öry István birtokosok részesültek egy szeretetteljes nagy disznótoros vacsorában. Volt persze arra is példa, amikor Baltazár egykori diáktársai vendégeskedtek Zeleméren. 1928. július 29-én azok a hajdani böszörményi gimnazisták, akik az 1887/88-as tanévben fejezték be a hatodik évfo-

Baltazár kedvelt pipái

Baltazárék zeleméri bútorai

lyamot Baltazárral együtt az akkor még algimnáziumi rangú intézményben. A 40 éves osztálytalálkozóra összesereglettek közül Dr. Konrád Béla nagyváradi orvos, Lányi Imre MÁV felügyelő és Dr. Újvárossy Lajos kormányfőtanácsos a Baltazar nyaralóban kaptak elszállásolást és vacsorát.

A szolgálatra szánt életű püspök azonban nemcsak szeretetteljes baráti összejöveteleket tartott Zeleméren, hanem háziistentiszteleteket is. 1919. április 20-án például, melyre ő maga később így emlékezett: „Minket benyelt a zeleméri erdő zsendülő zöldjébe, balzsamos ibolya illatába... Elfelejtettük a világ irtóztató Nagypéntekét. A húsvét első napi családi istentiszteleten családom nyolc tagjával együtt 20-an vettünk részt... az istentisztelet a vértanuságos idők próbaálló lelkeinek énekével a Te benned bízunk ellitől fogva (kezdődött)... Aztán imádkoztunk áhítatosan együttesen a következő alkalmi imát. Mindenható Isten Mennyei édes Atyánk! Szent Fiad feltámadásának dicső ünnepén, a húsvét ünnepében a te nagy nevednek hittel való emlegetésére, jószágodnak, kegyelmednek megvallására, hatalmadnak dicsőítésére jöttünk itt össze: e kicsiny sereg. Nem templom boltozatai alatt száll szívünkbold hozzád az imádság, hanem a természet nagy templomának napoddal fénylő, áldásoddal ékes csarnokából... Együtt dicsőítünk itt a mezők illatával, az erdő ékességével, halmok, völgyek selymes, bársonyos pázsitjával, harmat csillogásával, virág nyílásával... Uram! Úgy érezzük, hogy itt a nagy, felséges csendben, levegő tisztaságban, napfényben, szabad szellőben közelebb vagyunk te hozzád, mint a városok zajában, forgatagában, szennyében, bűneiben. Kevesen jöttünk itt össze földnek egyszerű vándorai; de hittel teljes szívünk imádásod által meggazdagított lelkünk hővágya szerint... A lelkek égtek a buzgóságtól, a szemek harmatoztak a meghatottságtól (majd) néma kézszorítás búcsújával oszlott szét a kis gyülekezet...” Ugyancsak hálaadó istentiszteletre került sor Zeleméren 1919. május 11-én is. Erről a püspök nem sokkal később így írt: „Május 11-én kimentem családommal a tanyára hálaadó istentiszteletet tartani. Meghívtuk mindazokat, akik három hete húsvét első napján ott voltak az emlékezetes tanyai húsvéti istentiszteleten; amely után ott az istentisztelet helyén elfogtak a vörösek és behurcoltak börtönbe, Debreczenbe. Ott akartuk leróni a magasságos Isten iránt a hálát a szabadulásért, ahol az elfogatás történt. Mint kevés örömeink és sok szomorúságaink hű osztályosai ott voltak dr. Kun Béla egyetemi tanár, Futó András püspöki titkár barátaim és U. Szabó Endre öcsém... Ragyogó, szép idő volt éppen... A természet temploma tavaszi pompával felékesítve az Isten dicsőségére... A természet szabad templomában imádkoztunk... (majd) megemlékeztünk az apostol intelméről: öröme vagydon köztetek valakinek, énekléssel dicsérje az Istent.

Áhítatos énekünket felitta az erdő harmonikus zaja, s felszívta a kék levegő.”

Mindamellet, hogy Zelemérrre az évek során számos visszatérő barát, küzdőtárs, alkalmi látogató,

meghívott vendég tért, ez a „kistanya” mégis első-sorban a püspök családjának pihenőhelye volt.

Olyan szigete a világnak, ahol a gyermekei, unokái, rokonai és ő maga távol a világ zajától csodálatos nyarakat tölthettek. A „fél mesebirodalom” feltöltődést, kikapcsolódást, fel-üdülést kínált. Maga Baltazár 1920-ban ekképpen fogalmazta ezt meg: „családom úgy epedte a nyári üdülés csendjét, mint szomjas föld a langyos esőt. A hajdúböszörményi erdők mélyén meghúzódó kis zeleméri majorságom kies fekvésével, jó levegőjével, abszolút csendjével, barátságos egyszerűségével s a magántulajdon szentségéből fakadó otthonosságával már több mint egy évtizede óta ad üdülést sok küzdelmekkel és fáradalmakkal teljes életemnek. Itt sem szünöm meg a szellemi és hivatalos munkától egy napig sem, de a szabad természet hatása félteherré könnyíti itt a munkát. Siettünk tehát 1919 nyarán is ki a csendes

Baltazár és felesége a zeleméri kőasztalnál

A kőasztal napjainkban

üdülés helyére... július 5-én költöztünk ki szép, napfényes, érlelő nyári napon. Nagy reménységgel annak tudatában, hogy nyugalmas két nyári hónapon keresztül megépülünk alkalmatossá a további munkára, küzdelemre...". Egyik unokája, a világhírű zongoraművész és karmester, Vásáry Tamás, pedig ily módon adott hangot véleményének: „A legrendkívülbb és legcsodálatosabb pillanatok életem indulásán Zelemérhez kötnek... úgy tűnik, hogy talán soha nem volt olyan idő életemben, amikor ne éreztem volna valami földöntúli fél valóság – fél álomnak, fél emlék – fél mesebirodalomnak Zelemért... Zelemér tanított meg először a nosztalgia fájdalmasan édes, álomszerű valóságának ismeretére... Zelemér volt az elveszett paradicsom (ahol) minden helyiség, minden bokor kedves volt, mint az emberek... A Zelemér számomra a tündéri Zelemér... Azóta is bármikor valami nagyon szépre, valami zavartalanul csodálatosra akarok gondolni csak felidézem magamban Zelemért.”

A másik unokát, Kardos Gézáné született Vásáry Erzsébetet is erőteljes érzelmi szálak kötötték a „kistanyához”: „Számomra a gondtalan vidám boldog órák a püspöki lakásban, de még inkább a drága szép zeleméri nyaralóban teltek... ki volt tárva a kertre nyíló szárnyas üvegajtó, és ömlött be rajta az a csodálatos, sehol a világon nem érzett zeleméri illat... Látom a zöld és arany

Baltazár unokája Vásáry Tamás

fényt még ma is, amint ráhull a szép, emeletes sárga házra... Hallom a madár-csicsergést... látom az öreg fülesbaglyot, amint ott bóbiskol az emeleti terasz mellett felnyúló tölgyfa lombjai között... Istenem, de szerettem itt lenni! Azt hiszem, a világon itt szerettem a legjobban élni...”

A falakba ivódott fájdalom

Jóllehet a zeleméri püspöki tanya természeti környezetének szépsége (a közeli kis fenyőerdő, a kertet őrző diófák, a szőlővel befutatott kerítés, az erkélyre bekönyöklő fák üdezöld lombkoronája), valamint a tulajdonos emberbaráti lelkisége és a házhoz tartozó gazdaság rendezettsége, a tiszta cselédlakások, a modern gazdasági épületek, a jó vizű kút, mindenkor a nyugalmat, a békét sugározták. Mégis voltak idők amikor drámai történések, sőt kevés híján tragédiába torkollott események színtere volt. Mindezekelőtt 1919. április 20-át kell megemlíteni.

Ezen a napon, amikor a természet tavaszi pompával ragyogta körül a házat, s minden a feltámadás szent misztériumát hirdette, hiszen Húsvét első napja volt, a zeleméri püspöki nyaralóba elfogató parancsot kézbesítettek. Öt fegyveres vöröskatona hozta volt, kik Debrecen város kettes fogatán érkeztek a tanyára. A parancs szövege így szólt: „Elfogató parancs Dr. Baltazár Dezső ref. püspök a közbiztonság érdekében elfogandó és fegyveres kíséret mellett a vörös őrség épületében előmbé állítandó. Ezen rendeletem nyomban végre hajtandó. Debrecen, 1919. ápril hó 20. Sterbinszky vádparancsnok”

Mivel a győzelem mámorában tobzódó proletárdiktatúra idejét szenvedte az ország, Baltazár püspököt természetesen be is kísérték családotól Debrecenbe. S még az említett nap éjszakáján Hatyegán Héjas főparancsnok vezetésével statáriális bíróság kezdett ítélni a vörös őrség börtönébe vetett főpásztor felett. Közben halálra rémítve a feleségét, gyermekeit a debreceni lakásukat feldúl-

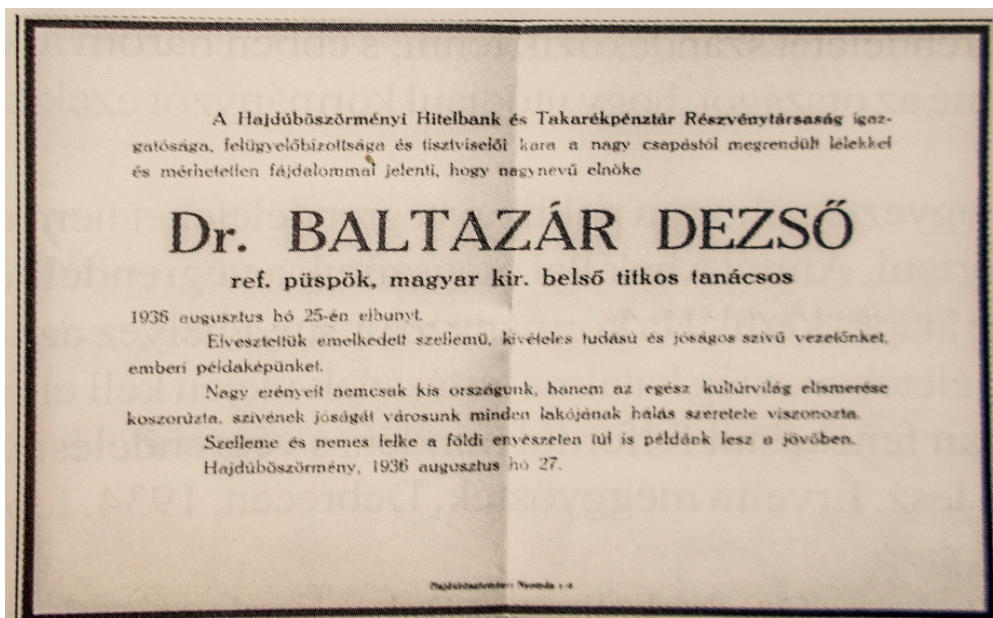

ták, s a legnagyobb fiát, Jánost elhurcolták. Az, hogy végül is nem következett be a teljes tragédia annak volt köszönhető, hogy Debrecen környékén 1919. április 21-én hajnalban már a román csapatok fegyverei dörögtek s a vörös hatalom tagjai fejvesztve elmenekültek Debrecenből. A visszanyert nyugalom öröme azonban csak rövid ideig tartott. 1919. július 18-án ugyanis a zsongító nyári este csöndjében magyar-román hangok kezdtek hallatszani a zeleméri kistanya körül. Aztán a teraszra nyíló ajtó durva megzörgetése riasztotta fel a püspököt és családját. Majd néhány perc múlva román, vagy ahogyan akkor nevezték őket, oláh fegyveresek nyomultak be a püspöki lakba. A kert három kijáratú kapuját pedig öt felfegyverzett katona vette őrizetbe. A nem kívánt látogatók, egy szakaszvezető, két káplár és két őrvezető hamarosan 20 000 koronát kezdtek követelni, vagy kiirtják az egész családot. Követelésüknek nagyobb nyomatékot adva, fegyvert töltöttek, vállhoz emelték, a szakaszvezető pedig vezényleésre készült. Háromszor ismétlődött ez a jelenet. Közben a családtagok összekapartak 670 koronát, és kiegészítésképpen jegygyűrűket, fülbevalókat, nyakláncokat mellékeltek hozzá. Csakhogy a martalócok mindenáron pénzt akartak. Felforgatták, dúlták az egész lakást, miközben hol az egyik, hol a másik családtagot riogatták azonnali kivégzéssel. Majd változott az álláspontjuk. Már megelégedtek volna 10 000 koronával, ha a püspök leá-

A megszálló oláh katonák

nyait is megkaphatják némi szórakozásra. A lányok 19,17,13,10 esztendősek voltak. A megfélemlítési, kínzási fokozatok azonban még ezzel sem értek véget. A püspök János nevű fiát puskatussal kezdték kínozni. Ordításától visszhangzott az erdő. Ahogy az idő haladott előre, a családnak egyre kisebb esélye lett elkerülni a kiirtást. Végül is számot vetve a rettenetes elmúlással, ott térdepeltek a vezényszót váró fegyveresek előtt, s hangos szóval az Úri imádságba kapaszkodtak. És ekkor váratlan dolog történt. A martalócok beleuntak a kegyetlenkedésekbe, s azzal az ígérettel, hogy következő nap visszatérnek, távoztak a 670 koronával, egy órával, apróbb tárgyakkal és némi élelmiszerral. A halálra rémült család pedig találgathatta, hogy mi is volt a támadás igazi célja. Rablás, megalázás, megfélemlítés, hatalom fitogtatás? Vagy összességében mindez, hiszen a drámai történés napja arra az időszakra esett, amikor a román megszálló csapatok egyre több katonai kihágást, fosztogatást, emberellenes bűncselekményt hajtottak végre. És egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a román hatalom legfőbb szándéka a tiszántúli részek Romániához történő csatolása. Baltazár püspök pedig a beolvasztási kísérlet egyik legfőbb ellenlábasa volt. Aztán múltak az évek, s 1936 augusztusában a legfélelmetesebb hatalom, a Halál is bekopogott a zeleméri nyaralóba. A püspökre ugyanis Zeleméren tört rá az a visszafordíthatatlan folyamatot jelző rosszullet, melynek következtében 1936. augusztus 25-én a debreceni klinikán földi életútja befejeződött. Halálával a zeleméri „kistanya” jó időre elnéptelenedett.

A család hosszú ideig nem ment ki a nyaralóba. Nyugalmát, békességét azonban viták, örökség körüli nézeteltérések, sőt családon belüli pereskedések dúlták. Míg nem minden vitát félre téve, 1944 nyarán arra szavaztak, hogy nyaralásuk színhelyévé Zelemért választják. Szinte megérezve, hogy olyan mindent megrengető változások előtt állnak, amelyek sarkából fogják kifordítani a püspöki hitbizományt. Bérlőstől – ekkoriban egy Wechter nevű bérlő és családja vitte a gazdálkodást -, vagyonostól, mindenestől. S az események nem vártak sokáig magukra. 1945 tavaszán a püspöki földet államosították. Mindössze öt katasztrális hold maradt az örökösök kezén a „kistanyával” egyetemben. Előtte azonban még történt egy szokatlan esemény a háború közeledte miatt magányba süppedő gazdaságban. 1944 októberében szökött zsidó munkaszolgálatosok jelentek meg a püspöki tanyán. A 106/302.

Zsidó munkaszolgálatosok

sz. kiséítő munkásszázad tagjai, akiket zömmel a debreceni gettóból hívtak be szolgálatra. Ez a század a debreceni repülőtér bővítésén és karbantartásán dolgozott, s a német-magyar katonai erők visszavonulása idején, 1944. október 8-án, azt a parancsot kapta, hogy gyalogmenetben érje el a Tisza egyik átjáróját. A munkaszolgálatosok azonban titokban úgy határoztak, hogy a menetelést amennyire lehet lassítani fogják. Mivel közöttük többen korábban a Debrecen környéki nagybirtokokon gazdatisztként tevékenykedtek, jól ismerték a vidéket. Az egyik gazdatiszt javaslatára úgy döntöttek, hogy Zeleméren,

a Baltazár-birtokon, melyet erdő takar az avatatlan szem elől, elhúzódnak a világ elől, és kivárnak. Meg is érkeztek a püspöki tanyára. Sőt október 15-én a volt püspök telepes rádióján hallották, hogy Magyarország kilép a háborúból. Az örömük azonban rövid életű volt. A nyilas hatalom utolérte őket, és a száznak Balmazújváros irányába tovább kellett vonulnia.

A következő szomorú történet már jóval később történt Zeleméren. Akkoriban, amikor a Rákosi hatalom szerte az országban az úgynevezett osztályidegenektől kényszer kitelepítésekkel kívánt megszabadulni. 1951-ben Baltazár püspök leszármazottjait is elérte a hatalmi szigor. Erzsébet nevű lányát férjével, Vásáry Józseffel egyetemben, Budapestről Jászkarajenőn kijelölt kényszer lakhelyre hurcolták. Ahol látástól vakulásig, embertelen lakhatási helyzetben, dohányföldeken kellett dolgozniuk. Innen aztán Kodály Zoltán közbenjárásával átkerülhettek Zelemérré, ahol az államosítás után meghagyott, az örökösök kezén levő kevéske földön feles bérlőként tengették az életüket. A jócskán megtépázott, kifosztott egykori püspöki birtok lakóit azonban a hatalom itt sem hagyta békén. Túl a kitelepítés lelki nehézségein naponta találkoztak a hatalom megalázó tilalmaival. Például nem hagyhatták el a tanyát, vagy a joggal kiérdemelt pihenés óráiban rendőri utasításra hernyófészkeket kellett szedgetni a gyümölcsös fáiról. Arról nem is szólva, hogy a Hajdúböszörményből naponta hozzájuk betérő lovasrendőr kénye-kedve szerint zaklathatta őket. Állandó bizonytalanságban a régi családi fészek nem nyugalmat, hanem sokkal inkább a kényszerűség igáját jelentette már. Megesett például, hogy éjszaka az alsó tanyáról, az ötvenes évek elején ott már egy állami gazdaság tehenészete működött, teheneket kergettek rá nagy kutyaugatás és emberi kiabálás mellett az általuk gondozott, a püspök idejében telepített gyümölcsösre. Letördelve a szilvafákat, kitaposva a ribizlibokrokat. A káron és bosszúságon túl megteremtve annak is az esélyét, hogy a beadási kötelezettségüknek ne tudjanak eleget tenni. Ugyan az idő előrehaladtával, az általános kegyelem meghirdetésével ez a dráma is végponthoz érkezett, de a falakba befúródtak a sóhajok. A sírások, a fájdalom ott maradtak az árnyas fák alatt. Mint ahogy beivódott a falakba a püspök többi gyermekének szomorú története is. Hiszen a püspök legkisebb lányának, Évának, például amikor elvette a hatalom a budapesti lakását, akkor Zeleméren talált menedéket. A fővárosi egzisztenciát cserélve az 1950-es évek elejének vidéki disznóetetés helyzetével. Ugyancsak a „kis-tanyán” húzta meg magát Dr. Baltazár László is. Az egykor virágzó püspöki hitbizomány romjain a püspök fia próbált kis családjával gazdálkodni. Ám a hajdúböszörményi Városi Tanács Mezőgazdasági Osztálya 1949-ben, illetve 1950-ben, kuláklisztát állított össze. S ezen a listán Baltazár László, mint a

Tanya 1009. sz. alatti kulák szerepelt. 527,29 kataszteri aranykorona értékű 68 katasztrális hold nagyságú saját birtokkal. A Rákosi-rendszerben ugyanis figyelmen kívül hagyták, hogy bérlőként próbált megélhetést találni a rokonok között szétszótódott, s már rég nem az eredeti nagyságában létező püspöki birtokon. Mindenesetre, mint kulákká nyilvánított személynek, a legkülönbféle terhekkkel kellett szembenéznie. Adminisztratív úton ráerőszakolták a földadót, a mezőgazdasági fejlesztési járulékot, az általános jövedelemadót, a vagyonadót és a beszolgáltatást. Az ellehetetlenülést kikerülni szívós munkával sem lehetett. Végül is a bérleményen való gazdálkodást feladta. S hogy hogy nem a saját tulajdonát képező örökölt rész (mely a hajdúböszörményi 14090 sz. telekkönyvi betétben 13378/2. hrsz. alatt felvett ingatlanként szerepelt) tulajdonjogát a debreceni járásbíróság, mint telekkönyvi hatóság, felajánlás címén a Magyar Állam javára, 1953. október 6-án keltezett végzésével, 24308. sz. alatt nyitott telekkönyvi betétbe bekebelezte. Jóllehet voltak még nyarak az 1950-es években is, amikor családi összjöveteltől volt vidám a „kistanya”, de ahogy a leszármazottak szóródtak szét a világba, úgy süllyedt egyre inkább a múltak iszapjába Zelemér. A bérlők jöttek és mentek, s lassan pusztulásba költözött a kert és az elmúlás jelei mutatkoztak a kastélyként emlegetett épületen. Csak vándormadár szállt rá éjjel, meg eltévedt erdei vadak osontak el a falai mellett. Sorsa egyre jobban megpecsételődött. Minden jel arra mutatott, hogy az egykori püspöki lak végleg az elmúlásba költözik.

Az „elmúlás küszöbén”

Feltámadás

Keze bizonytalankodás nélkül nyúl a hatalmas iratköteghez, s egy hivatalos papírt emel ki a sok közül. Pontosan azt, amelyik a tulajdonjog bejegyzéséről szól. Vagyis arról, hogy fivéreivel egyetemben az ilyen meg ilyen helyrajzi számú, x nagyságú, külterületi fekvésű, szántó művelési ágú ingatlanra és az ennyi meg ennyi számú tulajdonlapon nyilvántartott, külterületi fekvésű, tanya megjelölésű ingatlanra az 1983. május 30-án kelt adás-vételi szerződés alapján, vétel jogcímen tulajdonjogot nyert. Aztán az iratot kétrét hajtja és lassan, megfontoltan belekezd a történetbe. Abba, hogy miként lehelt(ek) egy jobb sorsra érdemes, de már az elmúlásba hanyatló rezidenciába új életet. Kezdve a történetet a tulajdonjog megszerzése körüli küzdelmekkel. Mert bizony amikor Barabás Jánosék elhatározták, hogy a zeleméri, egykori Baltazár tanyát és a hozzátartozó hitbizomány maradékát megvásárolják nagyon is más szelek

Barabásék a „kastély” életre keltői

fújtak. Ahogyan súlyozottan egymás mögé illeszti a szavakat, mondatokat, kirajzolódik előttünk a rendszerváltás előtti lihegő nagy küzdelmek egész sora. A városi, a minisztériális hivatalokkal vívott csaták végnélkülisége. A megalázó kilincselések, türelmetlen ajtónállások, szótlán keserűségek, személyüket is ért megaláztatások egész láncolata. Hány álmatlan éjszaka, mennyi dacos

A püspök szobra a zeleméri kertben

elve helyeződött. Mert jó szemmel azt is felfedezte, hogy a zeleméri püspöki „kistanyához”, nyaralóhoz, kastélyhoz (nevezze is a népnelv bárhogyan) sok erős reménység és új álom, ébredő gondolat tapadt egykoron, melyeknek hátat fordítani, vagy róluk tudomást nem venni egyenesen veszteség. Ezért az alsó tanyabeli vállalkozás virágoztatása mellett egyenes derékkal járt az épületállványokon, böngészte a tervrajzokat, embereket állított munkába, s újra élet nőtt ki az 1009-es tanyaszámot viselő épületből. Ma már csöndes elragadtatással mondhatjuk: Barabás János gondolatából, munkájából, téglájából mindnyájan gazdagabbak lettünk.

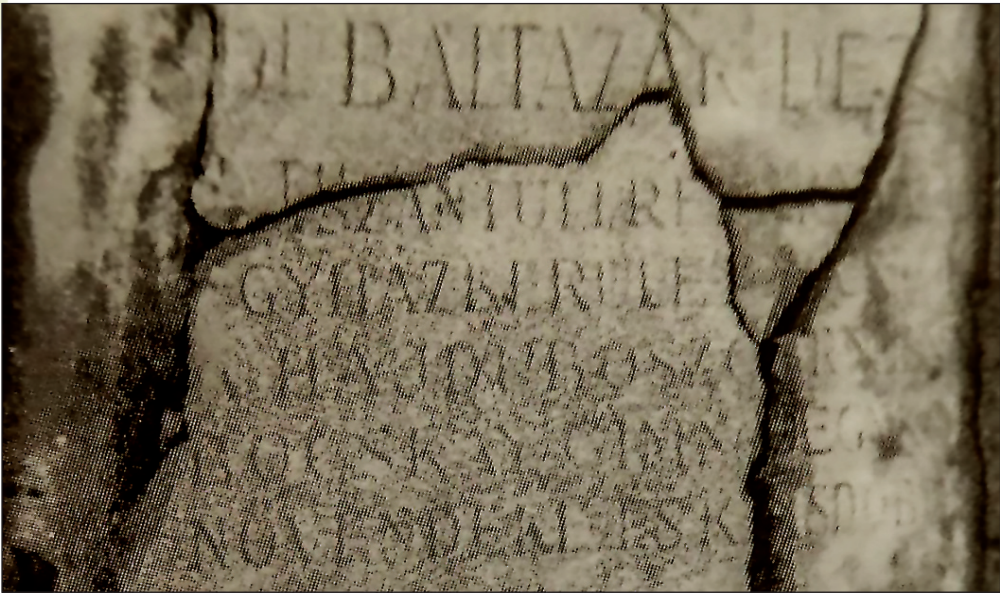
magyarázkodás volt már mögöttük mire fölérték a tetőre. Nem számlálta senki. Mint ahogy azt sem tartotta szem előtt senki, hogy Barabás János egy pillanatra sem egyenesedett ki vádolóan. Csupán csak makacs erővel ment előre. Húzta-vonta egy bibliai Ige, amely önkéntelenül is a vezérigéje lett. A felszínen talán úgy látszott, hogy vagyont akar szerezni, a mindig többet nagyobbat elve alapján, gazdagodni. Valójában azonban a sikeres vállalkozás fölé nála a nemzeti értékek mentésének

Az eltűnt műalkotás nyomában

Történelmi földcsuszamlás süllyesztette a feledés iszapjába. Egy szobrászati alkotás, amely míg lehetett a hajdúböszörményi Bocskai István Református Főgimnázium előcsarnokában díszelgett. Aranyló őszben, nagyszabású ünnepsorozat keretében, a Hajdúhéten leplezték le 1937. szeptember 12-én. Az avatóbeszédet a leleplezéskor a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke, Maklár Károly mondta. Az ünnepségen megjelent népes közönség előtt, tanárok, öregdiákok, gimnáziumi növendékek, egyházi és világi méltóságok megtisztelő figyelmével övezve, többek között a következőket szólta: „Nagy embereknek nagy az emlékezetük és voltaképpen az emberi nagyság értékét és mértékét az határozza meg, hogy földi elmúlása után mennyit őriz meg emlékeből az utána élő nemzedék. Baltazar Dezső nemcsak életében volt, de nagy maradt földi elmúlása után is. Teste egy esztendő óta porlik az emberi elmúlás közös törvényei szerint. Az emléki azonban él és minél tovább suhan felettünk a múlt idő, annál maradandóbban kíváncsozik arra, hogy ércebe tömörüljön.” Majd így folytatta: „Ércmása hirdesse minden böszörményi magyarnak, különösen az itt tanuló ifjúságnak, hogy milyen nyomokat kell követni annak, aki a legragyogóbb magyar eszmékért: szabadság, igazság, Is-

Az elveszett dombormű

ten, ember és hazaszeretetért élni és haláláig küzdeni kész.” Aztán zengett a taps, hullott a lepel és mindenki meglepedésére láthatóvá lett egy műalkotás, melyet Dabóczy Mihály budapesti szobrászművész álmódott formába. Egy műalkotás, melyet a korabeli sajtóorgánumok (Budapesti Hírlap, Est, Népszava, Magyarország, Szabadság) hol szoborként, hol emléktáblaként, vagy éppen domborműként aposztrofáltak. A gimnázium Értesítőjében a Jelentés a hajdúböszörményi Bocskay Diákszövetség megalakulásáról c. írásban pedig mellszoborként említették. Valójában a marosszentkirályi származású fiatal művész, háta mögött a Fiatal Művészek Káldy-díjával és a Szinyei kiállítás második díjával, egy domborművel állított emléket Baltazárnak. A síkfelületből kiemelkedő plasztikai alkotás a tekintély és méltóság emberének a diákkori énjét jelenítette meg. Azt az időszakot, amikor 1882-1888 között Baltazár a böszörményi 6. évfolyamos gimnázium növendéke volt, s mint ilyen a vasárnapi istentiszteletekre és egyéb közösségi alkalmakra dobpergéssel vezette a diáktársadalmat. A féldomborművön ábrázolt kamasz természetesen a nyakába akasztott dobbal jelenítődött meg. Legalábbis a vállán átvetett, dobot tartó heveder jól látható volt. A tizenéves fiúalak balra tekintő profiljának megalkotása során Dabóczy igyekezett szobrásztalentumának legjavát adni. A diák arcának megformálásakor egyszerűsége törekedett, mégis érzékeltetni tudta annak felelősségtudatát és céltudatos határozottságát. Ugyanakkor kamaszos „nyakig láb” állapotát is. A megkapóan friss és eleven hatással ábrázolt alak egy álló téglalap formátumú felületre került, s fölötte a következő szöveg

volt olvasható: „Dr. BALTAZÁR DEZSŐ A TISZÁNTÚLI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET PÜSPÖKE A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI BOCSKAI GIMNÁZIUM EGYKORI NÖVENDEKE ÉS KISDOBOSA.” A műalkotás a gimnázium előcsarnokában az első világháborúban elhunyt tanárok és diákok kegyeletes emlékének megőrzésére felállított két emléktábla közé került. Anál is inkább, mert a háborús áldozatok emléktáblái is Dabóczy keze munkáját dicsérték. Az ünnepség után a kőből készült alkotások az oktatási intézmény megszokott díszei lettek. Tanárok, növendékek, vendégek jártak-keltek előttük, s mindenki természetesen vélte a jelenlétüket. A „kisdobos emlékművét” már csak azért is, mert Baltazárt szinte kivétel nélkül úgy emlegették, mint aki az intézmény volt tanítványai közül a közéletben a legmagasabbra emelkedett.

Aztán telt-múlt az idő, s a Bocskai főgimnázium életében is vulkánikus idők következtek. A második világháború véres nyitányát követően ugyan egyelőre tartósabb ideig katonai alakulatok nem lepték el a gimnázium épületét, 1944. március 31-én azonban a tanítást be kellett fejezni, a tantermeket ki kellett üríteni, mert az épületet a német hatóságok katonáik elszállásolása céljából lefoglalták. Miután a kiürítés megtörtént, a tárgyi felszereléseket meglehetősen kaotikus halmazban a tornateremben zsúfolták össze, a városi német katonai parancsnokság birtokba vette az épületet. Egyes feltevések szerint a Baltazárt ábrázoló, álló formátumú szobrászati alkotás ekkor szenvedte el első károsodását. Helyéről való eltávolításakor, illetve a tornatermi rápakolások következtében három nagy repedés keletkezett rajta. Majd miután a visszavonuló német katonai egységek elhagyták Hajdúböszörményt, s szovjet katonai parancsnokság felügyelete alatt megindult a helyi közigazgatás újjászervezése a gimnáziumban, addig 1944. december 4-én újra megkezdődött a tanítás. A sérült képzőművészeti alkotás azonban már nem került vissza eredeti helyére. A továbbiakban raktárak, lomtárak mélyén várta a végső megsemmisülést.

Mások emlékezete szerint a Baltazárt ábrázoló dombormű csak 1948-ban a tanintézet államosítását követően hagyta el eredeti helyét. 1948. június 15-én, az utolsó református gimnáziumi érettségi előértekezletén ugyan Dr. Szirbik Ferenc kormányképviselő úgy fogalmazott, hogy „az állam minden lehetőséget megad a vallásoktatásra, mindent meghagy úgy, amint volt, csupán az ellenőrzés és irányítás munkáját teszi folyamatossá” (Jegyzőkönyv 1948.VI.15. MNC HBML Hajdúböszörményi Fiókleveletár), de az egyházi tudományosság és kultúra kirekesztése azonnal elkezdődött. A hatalom megítélése szerint a Baltazár emlékműnek, mint vallási tárgyú műalkotásnak többé helye már nem volt a gimnáziumban. Amikor az egyházellenesség állami politika rangra emelkedett a szobrászati alkotás összetört állapotban a helyi Bocskai téri re-

A dombormű alkotója

ről való elkerüléséről, sérüléséről, raktárba, lombtárba kerüléséről. Vagyis Dabóczy Mihály említett műalkotása túlélte a tragikus időket. Mindazonáltal ma már nincsen a létező műtárgyak sorában. A gyilkos feledés és a mesterségesen szított közöny ugyanis olyannyira ott felejtette valamelyik lombtárban – emlegetik a ma már nem létező Bocskai téri parókia melléképületét, a Bocskai gimnázium pincéjét, a Kálvineum alagsorát, sőt a rég elmúlásba költözött Györössy-házat is – hogy onnan egy adott pillanatban törmelékként vitt az útja a szeméttelre. Vagy éppen egy leendő építmény helyének egyengetésekor tömítőanyagként a talajba. A titokzatos módon hányódott-vetődött műalkotás emlékét azonban talán egy fekete-fehér fotó őrzi az utókornak. Legalábbis a szerteágazó Baltazár család egyik leszármazottjának 2000-ben még birtokában volt egy olyan fénykép, amely a „kisdobos emlékművet” darabokra tört állapotban ábrázolta. Csakhogy ennek is már huszonhárom éve.

formátus parókia lombtárába került. Az azért megjegyzendő, hogy a gimnázium államosításakor fölvevett részletes leltárjegyzékben nem is szerepeltették. Vagy mert mindenképpen felejtésre akarták ítélni, vagy 1944 óta ténylegesen lombtárak mélyén várta a végleges elmúlást. Mindenesetre az egymásnak ellentmondó álláspontok egy dolgot megegyeznek. Történetesen abban, hogy nem beszélnek a képzőművészeti alkotás megsemmisüléséről. Csupán csak annak eredeti helyéről

Alakja szellemmé lényegülten magaslik

Méltóságteljes öreg épület a Bocskai tér északi oldalán. Nem komor, de nem is hivalkodó. Emlékeit azonban titokban tartja a múltó idő. A múltban való barangolás, a mélységekben ásó kutatás bizonyára sok-sok történet, nevet és évszámot hozhatna elő vele kapcsolatban. Az emeletes, eklektikus stílusra hajazó épület ugyanis több mint száz esztendeje folyamatosan gyermekkertnek, iskolának ad otthont. Hová a városközpont és a főutca zaja csak zsongásként jut el, a falakban titkok élnek. Az idő és tér végtelenségébe szétszóródott gyermekek sorsának emlékei. Meg a tudás terjesztéséért küzdelmet vállaló préceptorok történetei. Mert ahány időszak, annyi hangulat, s annyi kisdíák és skolamaister kötődött hozzá. Szellemi bölcsőként azonban mindenkor a műveltséget adakozó Krözusként szórta. Nem úri göggel, de tudósi alázattal.

Az iskola épülete

Az épülettel kapcsolatos ismeretek kapuján nekem mindenekelőtt az anyai nagyanyám lép elé. A kalendáriumok Krisztus után az 1906. esztendőt írták. S egy fitos orrú barna leányka, vastag hajfonattal, talpig érő ruhácskában betepegett a nagy építménybe. Elsős elemistaként. Karján kicsi kosárkában valami elemózsia és egy aprócska palatábla. A főkapun belül a lépcsőház aljában ijedten megállt. S ha nem tartott volna a mögötte lépkedő mama szigorú tekintetétől rögtön ki is futott volna az akkor Központi Református Elemi Leányiskolának nevezett épületből. Mert a még új szagokat árasztó épület nagyságával megriasztotta. Persze mit sem tudott arról, hogy nem is olyan régen, talán

két évtizeddel korábban, még az I. tized kicsinyke, nádtetős, szabad tűzhelyes leányiskolája lapult a helyén. Arról sem igen hallhatott, hogy a préceptor fizetése sokáig csak a református eklézsia által fizetett jövedelemből és a leánykák után kirótt tandíjból tevődött össze. S bizony a tandíj jelentős részét a szülők nem fizették be időben. Így aztán a XVIII. században végig, és az 1800-as esztendőkből is gyakorta kerültek efféle bejegyzések az egyházi iratokba:” A lányok Tanítója a fizetéseket kívánják meg jobbítani, azon okból, hogy a mostani esztendőben drága lévén az élet, a fizetésekkel nem tudnak boldogulni.” Az idő előrehaladtával azonban sok minden megvilágosodott előtte. Megszerette az épületet is, meg a benne zajló életet is. Különösen kedvelte a reggeli áhítatokat, az egyházi énekek tanulását, megbarátkozott a számológéppel és a Felkéféle délkör nélküli földgömbbel meg a hozzá való papírkarikákkal. Az évről vizsgálóról sosem maradt el, s „tanjegyei” között a „kitűnők” halmozódtak. Bizony amikor az 1910-es években kibúcsúzott a felekezeti leányiskolából, könnyes szemmel vitte az emlékeit. Pedig tizenéves leánykaként még nem is sejtette, hogy az ember leghűségesebb szövetségese, vagy éppen a legnagyobb ellensége az Idő. Az Idő, amely sebes szárnyakon suhant a központi felekezeti leányiskola felett is. Háború, tüzelőanyaggal való ellátás hiánya, spanyolnátha majd a „szocializmus haladéktalan megvalósításának” kezdete, vörös uralom, román megszállás és nemzeti radikalizmus – okozta változások követték egymást. Aztán újabb háború és újabb hatalomváltás. Mire a hajdani leányka asszonysorsba ért, s éppen egyik gyermekét vitte feladni egykori almamáterébe az Idő parancsa annak már az államosítását követelte ki. A korábbi református elemi leányiskolát 1950-ben a Városi Tanács irányította és általános iskolának nevezték. Új idők, új szelek jártak akkoriban. „Egymásért, haladásért, tudásért, boldogulásért vívott küzdelemre készen” jelszavak lobogtak, s a méltóságteljes épületben 8 évfolyamos koedukált általános iskola élte a mindennapokat. Adminisztratív intézkedések, formális határozatok és kevés érdemi döntés mellett. Majd az 1960-as évek második felében oktatásügyben országos szinten kezdett kibontakozni egyfajta minőségi változás, s az öreg épületben megszületett a város akkor első és egyetlen nyelvtagozatos iskolája. Beiskolázási körzeten átívelő jogosultsággal. Vagyis mire a hajdani leányka unokája pályakezdő magyar-történelem szakos tanárként az 1970-es évek elején bekerült az iskola tantestületébe, egy színvonalasan és sokféle képzési lehetőséget kínáló orosz tagozatos intézményben találta magát. A 8 évfolyamos 16 osztályközösséggel rendelkező, napközis ellátást kínáló 1. sz. Általános Iskolában. Ahol a tanítás két műszakban folyt, alsó és felső tagozat egymást váltásában. Jó ideig 6 napos munkahéttel. Majd az évtized közepe táján szabaddá

téve minden második szombatot. Az 5 napos munkahétre való áttérés és a csak délelőtt tanítás lassan bontakozott ki. Mindazonáltal az iskolai eredmények magukért beszéltek. Akár a tanulmányi eredményeket (tanulmányi versenyek megyei és országos helyezettei), akár kulturális, művészeti tevékenységeket (irodalmi színpad megyei és országos szintű helyezései, énekkar versenyeredményei, rajz- és képzőművészeti kör) vagy éppen sporteredményeket tekintve. Vagy éppen a továbbtanulási indexeket és az intézményi innovációt figyelve. A tehetséggondozásban különösen élenjáró intézmény életében azonban 1980-ban egy váratlan fordulat következett. A hatalom összevonta a szomszédos 2. sz. Általános Iskolával. Így jött létre az a mamutintézmény, amely több mint 1000 gyerekkel, 32 tanulócsoporttal, 70 főt meghaladó tantestülettel 1993. szeptember 13-án Bocskai István nevet vette fel. S kettő év múlva újabb fordulat következett. 1995-ben a mamut intézményből kivált az egykori leányiskolai épület, s benne formálódni kezdett egy felekezeti általános iskola, a Baltazár Dezső Református Általános Iskola. Éppen akkor, amikor a hajdani leánya, a nagymamám, egyik ükunokája apró legénykeként első osztályosként megkezdte tanulmányait a sokat megélt falak között. S mire a kis leszármaszott konfirmándussá serdült és elballagott a méltóságteljes öreg épületből, a falak közötti intézménynek kialakult a sajátos arculata. Egy gyermekközpontú, keresztény értékekre nagy hangsúlyt helyező iskola született. Ahol ma már

közel 400 kisdíák pallérozódik szakmailag jól felkészült, fiatal átlagéletkorú tantestület által. Ahol a gyermekszeretet karöltve a hivatástudattal éppen úgy meghatározza a mindennapokat, mint az interaktív táblák, a számítógépek, a projektorok, a laptopok és a tabletek. Illetve az egyénre szabott, differenciált képességfejlesztés csakúgy, mint a gyermekekre, szülőkre egyaránt kiterjedő lelkipozás. Ugyanakkor sokszínű szabadidős tevékenység (az Angyalműhely, a művészeti gála, az erdei iskola, a Lego robot), továbbá az újszerű kezdeményezések mind azt mutatják, hogy az intézményben nincs nagyobb és felelősségteljesebb vállalkozás, mint munkálkodni Isten veteményeskertjében, s

szárnyra bocsájtani keresztény alapokkal felvértezve a jövő nemzedékét. Mert hittel vallják, hogy „a gyermek a jövő hordozója”. Ennélfogva magától értetődő, hogy Baltazár Dezső lett az intézmény névadója.

A független szellemű püspök, aki hittel vallotta, hogy „aki pedig megbotránkoztat egyet a kicsinyek közül, jobb annak, hogy egy malomkövet kösse-nek a nyakára, és a tenger mélységébe vessék.” Így aztán ott, ahol a gyermek nem teher, nem játékszer, de nem is fényűzés, hanem ő maga a szabadság, őrzik is, és ápolják Baltazár emlékét. Az évenként ismétlődő Baltazár napok keretében az iskola apraja-nagyja a programok színes kavalkadjából válogat-hat. Az ismeretterjesztő előadások, a játékos vetélkedők, az évfolyamok ava-tása, a sportversenyek, az ünnepi megemlékezések és imaséták, a zeleméri zarándoklatok és a jótékonyági közmunkák (pl. a Baltazár szülők sírjának gondozása) kínálnak lelki, szellemi, testi töltekezést és emlékezést imádságos keretbe foglalva. A névadóra való emlékezés azonban nem szűkül le a Balazár napokra, hiszen a püspök szellemisége újra meg újra feldereng a felelősséggel járó napi építő és nevelő munkában. Pillanatra sem feledve azonban, hogy egyedül Istené a dicsőség.

Dús lombú fák bólogató koronákkal, susogó levelekkel és régen volt virágokról beszélő illatokkal. A fák alatt porladó sírkövek, törött emlékoszlopok, avas fejfák. A sírjeleken hunyorgó, mohos vén betűk, szimbolikák és sírszöveggé bénult emberi fájdalmak. s lent a földben testi valójukban már elmúlásba költözött emberek. Neves és névtelen személyiségek, férfiak, nők, idősek, fiatalok. Mindnyájan egyik a halálban. Feküsznek szépen sorban, a boldog feltámadás reménysége alatt, közelebb vagy távolabb egymástól. Minden poézis és pátosz nélkül alusszák az örökálmot. Nincsen ebben semmi különös, hiszen ez a terület itten a hajdúböszörményi Keleti temető. Egy, évtizedekkel ezelőtt lezárt, sírkert a település keleti oldalán. Ahol nincsen sem társadalmi konfliktus, sem rétegérdek. De nem jellemző az üldözők és

üldözöttek helycserés bújócskázása sem. Csupán csak egyetemessé növekedett csönd van. Lázálmok és mentegető szeszélyek, buzgólkodások és elfogultságok helyett csak az emlékezés némasága. A némaság melyben ott lapul a mortalitás kíméletlen tusája csakúgy, mint a temetés mélabús gyásza: De benne van a kedves arcokat, szerető szíveket, kikben egykor lüktetett, hullámzott az élet, megjelenítő képzelet is. Mert a testi valójukban már elmúlt embereknek az élet különböző területein végzett valamikori alkotómunkájának az emlékezete örök. S egy-egy név két évszámmal nemcsak a föld alatt rejtőző porladó csontokat idézik, hanem jobb esetben a köz és a haladás valódi hasznára munkálkodott lelki-szellemi lényt is.

Itt nyugszik mindjárt a központi parcellában Baltazár János, Baltazár Dezső püspök édesapja. Aki nem magas közjogi méltóságra emelkedett fia révén költözött az értékeket őrző örök emlékezetbe, hanem Hajdúböszörmény javára végzett megkerülhetetlen városépítő munkálkodása révén. A kalandokban is gazdag sorsú egykori városi mérnök kitűnő készséggel álmodta meg ugyanis a város főterének térrendezési rajzolatát és tervét. Melynek alapján aztán az 1860-as esztendőkből nagyszabású átépítés és városfejlesztés

indult a településen. S megvalósult a Bocskai téren ama nagyszerű építészeti együttes, melynek egységessége és áttekinthetősége egyaránt beszél Baltazár János hagyománytisztelőtől és jó ízléséről.

Emlékoszloppal megjelölt sírjában mellette pihen szeretett felesége, Czeglédi Mária. A hajdú ősök leszármazottja, aki benső családi élete révén emelkedett a nemzet nagyasszonyai sorába. Szent igyekezettel és imádságos lélekkel nevelte gyermekeit a haza javára. Aranybetűket és örök emlékezetet érdemelve életmódjában, környezete harmóniájának megteremtésében óvakodott a talmi ragyogástól, az üres fényűzéstől. Emberi megnyilvánulásait az Istenbe vetett mély hit, s a nemzeti szokásokhoz való ragaszkodás jellemezte.

Amott meg porladó kő alatt a nagy reményű Baltazár Jenő alussza örök álmát. Baltazár püspök legidősebb bátyja. A finom lelkű, művészetek iránti talentummal bíró fiatalember, akit alig húsz esztendősen ragadott el a halál. A festészet iránti vonzalma és tehetsége már gyermekkorában megmutatkozott. Szénnel ügyesen és szívesen rajzolt és szerette az akvarellezést. Festődobozza féltve őrzött kincse volt. Ám a könyörtelen szenvedés már kisiskolás korában rátelepedett. Még alig jutott túl az elemista éveken, amikor az 1879/80-as tanévben egész félévben betegség miatt távol maradt a gimnáziumi tanulmányoktól. Aztán a későbbiekben is gyakorta jelentkező fájdalmak tartották távol a tanulástól. Csupáncsak álom maradt számára a gyilkos kór miatt, hogy egykor a budapesti Mintarajz iskola növendékei sorában a képzőművészeti életnek éljen.

Egykoron a püspök egyetlen nőtestvérét, az 1866. évben született Máriát is a közelben helyezték végső nyugalomra. A református egyház kebelében lévő felső leányiskola hajdani jeles eredményű tanulója, Kövér Emília okleveles tanító úrnő diákja, ugyanis eladó sorba kerülvén Újvárossy Szabó Antallal kötött házasságot. Annak a tekintélyes U. Szabó családnak egyik tagjával, akik, mint a róluk elnevezett városrész, a Nagy Szabó köz névadói, ugyancsak a Kéleti temető központi parcellájában temetkeztek. A temetői kataszter hiányában azonban Mária pontos sírhelye ma már nem határozható meg.

Látható viszont U. Szabó Mihály síremléke. A tehetős nagybirtokosé, aki egykor Hajdúböszörmény országgyűlési képviselője és több városi szervezet választmányi tagja volt. Többek között a református egyház elkötelezett presbitere. Mint ilyen, Baltazár Dezsőnek böszörményi esperes-lelkipásztori szolgálata idején, az egyházi ügyekben hűséges világi küzdőtársa.

Felhasznált irodalom:

- Czeglédy E.: Dr Baltazár Dezső életrajza Debrecen, 1934
- Debrecen Független Újság 1929. szeptember 15.
- Erdős J.: Baltazár a tanítvány Lelkészegeyesület, Debrecen, 1936.
- Két egyházi beszéd Hajdúböszörmény, 1904. Szabó Nyomda
- Dr Baltazár Dezső: A próbáltatások idejéből Debrecen, 1920.
- Baltazár Dezső: Versem -kézirat- Református Kollégium
Nagykönyvtár Debrecen
- Baltazár Bibliája Hajdúböszörmény Kálvin téri Egyházközség tulajdona
- Vasváry T.: Üzenet c. műve Libri Kiadó
- Barabás János által rendelkezésemre bocsájtott iratok, melyeket
ezennel is tisztelettel megköszönök

Felhasznált fényképek:

- Baltazár leszámazottak családi archívuma
- Barabás János által rendelkezésemre bocsájtott fényképek
- Saját készítésű fotók

